

LASTEN TOIMIJUUS LAPSILLE SUUNNATUSSA NÄYTTELYSSÄ

Sarina Pulkka
Maisterintutkielma
Kulttuuriympäristön tutkimus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Sarina Pulkka	
Työn nimi Lasten toimijuus lapsille suunnatussa näyttelyssä	
Oppiaine Kulttuuriympäristön tutkimus, taidekasvatus	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 64 + lähteet ja liitteet 4 kpl
Tiivistelmä <p>Tutkimuksen tarkoituksena on etsiä lasten toimijuutta Kulttuurikeskus ARXin lapsille suunnatussa näyttelyssä nimeltä Skidipeli Hämeenlinna. Tutkimusmenetelmiä ovat näyttelyvierailulle osallistuneen lapsiryhmän osallistuva havainnointi, haastattelu ja kysely lapsiryhmän aikuisille. Erityisenä näkökulmana on lasten toimijuus aikuisten tuottamissa lastenkulttuurisisällöissä ja aikuisten näyttelytilaan asettamien tarjoumien tarkastelu lasten toimijuuden taustalla. Toimijuus sisältää yksilön kykyä tehdä valintoja ja toimintavalmiutta toteuttaa ne valinnat. Tarjoumat ovat ympäristössä tarjolla olevia mahdollisuuksia.</p> <p>Sisällönanalyysillä löytyneiden teemojen avulla toimijuuksia tarkastellaan lasten leikkien ja pelien, lasten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen sekä ei-materiaalisten ja aististen toimijoiden kautta. Tulosten mukaan näyttelytilan lapsilähtöinen suunnittelu ja taidekasvatuksellinen sisältö mahdollistavat lasten toimijuutta tilassa, mutta osoittavat myös esteitä lasten toimijuudelle. Tuloksia voidaan tulkita lapsille suunnattujen näyttelyiden ja tilojen suunnittelussa apuna ja kehityskohteina.</p>	
Asiasanat lapsi, toimijuus, tarjouma, näyttely, lastenkulttuuri	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisälllys

1	Johdanto.....	6
1.1	Kulttuurikeskus ARX.....	7
1.1.1	Skidipeli Hämeenlinna.....	8
1.1.2	Skidipeli Hämeenlinnan ympäristöanalyysi.....	9
1.1.3	Näyttelyopastukset	12
1.2	Lastenkulttuuri.....	14
1.2.1	Lastenkulttuurin laatu	14
1.2.2	Lapsilähtöinen ja lapsialoitteinen toiminta.....	15
1.3	Tutkimuskysymykset	16
2	Keskeiset käsitteet.....	17
2.1	Toimijuus	17
2.2	Tarjouma.....	20
3	Tutkimuksellinen viitekehys	23
3.1	Lapsuudentutkimus	23
3.2	Lapsinäkökulmainen tutkimus ja lapsuuden maantiede.....	24
3.3	Aiempi tutkimus	26
4	Aineisto ja metodit	28
4.1	Etnografia	28
4.2	Osallistuva havainnointi	29
4.3	Haastattelu	31
4.4	Kysely ryhmän aikuisille.....	32
4.5	Aineiston analyysimenetelmät	33
4.6	Aineiston kuvailu	34
4.7	Tutkijan rooli.....	35
4.8	Tutkimuksen eettisyys ja luvat	36
5	Mielikuvituspullaa ja mopoilua moottoriradalla.....	38
5.1	Lapset leikkivät tai pelaavat	39
5.2	Aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus	43
5.3	Ei-materiaaliset ja aistiset toimijat	50

6	Johtopäätökset.....	55
6.1	Pohdinta.....	62
	LÄHTEET.....	65
	Liite 1 Kirje luettavaksi lapsille ennen tutkimusta	70
	Liite 2 Haastattelurunko.....	71
	Liite 3 Kysely aikuisille	72
	Liite 4 Tutkielman tiivistelmä lapsille selkeällä yleiskielellä.....	73

1 Johdanto

Lasten toimijuutta tarkasteleva tutkielmani sijoittuu Kulttuurikeskus ARXin näyttelytilaan ja näyttelyyn nimeltä *Skidipeli Hämeenlinna*. Esittelen lasten toimijuutta aikuisten asettamien tarjoutumien avulla. Lapsuudentutkimuksen ja kulttuuriympäristön tutkimuksen yhdistelmä antaa uuden näkökulman tarkastella lasten toimijuutta lapsille suunnatuissa näyttelytiloissa ja tulokset antavat mahdollisuuksia lastenkulttuurin toimijoille soveltaa löytyneitä havaintoja käytäntöön.

Lapsille suunnattuihin näyttelyihin tai näyttelytiloihin tehtyjen tutkimusten puute ja tutkimuksen kanssa samaan aikaan Kulttuurikeskus ARXilla esillä ollut kaupunkiaiheinen pelattava taideinstallaatio *Skidipeli Hämeenlinna* antavat toimijuuden tarkastelulle sopivat lähtökohdat ja puitteet. Käytännössä lapsille suunnatun näyttelytoiminnan suunnittelijat ja tuottajat voivat hyödyntää tutkielman tuloksia ottamalla huomioon lasten toimijuuden uusien tilojen suunnittelussa. Työskentelen Kulttuurikeskus ARXissa taidekasvattajana ja kuulun näyttelytyöryhmään, joka suunnittelee näyttelykalenterin ja toteuttaa osan näyttelyistä. Kiinnostukseni lapsille suunniteltujen tilojen toimivuuteen on tästä syystä tutkimuksellisen lisäksi myös hyvin käytännönläheinen.

Lapsuudentutkimuksen alueeseen kuuluva lapsuuden maantiede tarjoaa tutkielmalleni sopivan avarakatseisuuden lapsuuden tarkasteluun. Aikuisten suunnitteleman lastenkulttuurin kehittäminen, lapsuuden arvostaminen ja lasten mielipiteiden tavoittelemisen näkyy tekstissä. Keskeisenä teemana on aikuisten lapsille suunnittelema lastenkulttuuri ja lasten mahdollisuudet toteuttaa lapsuutta heille ominaisille tavoilla aikuisten heille tuottamissa näyttelytiloissa. Näihin teemoihin pureudun lasten toimijuutta etsimällä ja vertaamalla toteutunutta tai toisaalta toteutumatta jäänyttä toimijuutta aikuisten esille asettamiin tarjoumiin. Lapsuuden maantieteessä nostetaan esiin lasten asemaa yhteiskunnassa tutkimuksen keinoin. Yksi lapsuuden maantieteen näkökulma on tutkia aikuisen ja lapsen erotettua asemaa (Birch 2018, 516). Miksi lastenkulttuuri on erotettu aikuisten kulttuurista, jota kutsutaan pelkästään kulttuuriksi? Lasten kokemukset nähdään erillisinä aikuisista, vaikka ne voisivat olla samankaltaisia aikuisten kanssa. Lapset jätetään huomiotta ja heidän mielipiteitään kysytään erikseen. Lasten ja lapsuuden erotteleminen omaksi kategoriaksi on yleistä ja onhan tutkimussuuntakin nimeltään *lapsuuden maantiede* (engl. *Children's Geographies*).

Hämeenlinnan kaupungin avoimien lastenkulttuuripalvelujen tuottajana. Näyttelytoiminta kuuluu sekä avoimiin lastenkulttuuripalveluihin että Kulttuuripolkuun.

Galleria ARX esittelee vuosittain viidestä kuuteen lapsille, nuorille ja perheille suunnattua näyttelyä. Jokaiseen näyttelyyn liittyy toiminnallisia työpajapisteitä, jotka vaihtuvat näyttelyiden mukana. Kulttuurikeskus ARXin näyttelytoiminnan tavoitteena on tutustuttaa lapsia ja lapsiperheitä taidenäyttelyihin toiminnallisuuden ja elämyksellisyyden kautta. Tutkittaessa lasten toimijuutta näyttelytilassa on oletettava, että lastenkulttuurin ammattilaiset ovat jo suunnitteluvaiheessa ottaneet lasten toimijuuden huomioon noudattaen liiton ohjeita. ARXilla työskentelee taidekasvattajia, jotka ovat lapsuuden asiantuntijoita ja suunnittelevat lapsille sopivia, ikätason mukaisia sisältöjä ammattimaisesti. *Lastenkulttuurin laatukäsikirja*, jota esitellään tarkemmin omassa kappaleessa, ohjaa Kulttuurikeskus ARXin ja muiden lastenkulttuurikeskusten liittoon kuuluvien lastenkulttuurialan toimijoiden toiminnan laadukkuutta. Tämä sisältää toiminnan lisäksi myös työntekijöiden ammattimaisuuden. Myös lasten mieltymysten tunteminen on osa asiantuntijuutta, jota taidekasvattajilta vaaditaan. Se tarkoittaa käytännössä, että taidekasvattajat tuntevat myös lasten omaa kulttuuria. Olen työskennellyt taidekasvattajana ARXissa lähes kymmenen vuotta. Työtehtäviini kuuluu näyttelytoiminnan osalta näyttelyiden, työpajojen ja opastusten suunnittelu ja toteutus yhdessä työryhmän kanssa. Tutkielman avulla saan arvokasta tietoa tulevaisuuden näyttelytilojen suunnittelua ajatellen.

1.1.1 Skidipeli Hämeenlinna

Näyttelyn on suunnitellut helsinkiläisen Skidit-kollektiivin Aino Heikkinen ja Sanna Mander yhdessä Kulttuurikeskus ARXin ja Hämeenlinnan kaupunginmuseon kanssa. Skidit-kollektiivi on aiemmin suunnitellut Helsinkiin sijoittuvan version pelistä, joka oli alun perin esillä Habitare-messuilla vuonna 2019. Skidipeliä kuvaillaan ARXin internetsivuilla jättimäiseksi elämykselliseksi kaupunkipeliksi, jossa yhdistyy leikki, historia ja design hausalla tavalla koko perheen yhteiseksi installaatiomaiseksi seikkailuksi.

Peli muistuttaa jättimäistä lautapeliä, jossa ihmiset toimivat pelinappuloina. Pelaajat kulkevat lattialla olevia 80 cm x 80 cm kokoisia laattoja pitkin eteenpäin suurta pehmeää noppaa

heittämällä ja noudattamalla peliohjeessa kerrottuja sääntöjä. Pitkin peliä, pelilaattojen päällä, on pahvisia mökkejä, jotka kuvaavat rautatieasemaa, Verkatehdasta, kaupunginmuseo Skogsteria ja Hämeen linnaa. Lisäksi tilassa on pahvisia patsaita, jotka kuvaavat Sibeliusta, kirkkoa, Aulangon näkötornia, kaupunkilaisia sekä lyhtypylväitä. Pelin kuvituksesta vastaa Sanna Mander ja vanhat valokuvat on kaupunginmuseo Skogsterin arkistoista. Pysähtyttyään pelilaatan päälle pelaaja voi ohjetta seuraamalla katsoa mikä toiminto kyseiseen ruutuun liittyy. Peliohjeen toiminto voi ohjata pelaajan esimerkiksi heittämään noppaa uudelleen.

Skidipelin on suunnitellut aikuisista koostuva työryhmä lapsille eli se on suunniteltu lapsilähtöisesti. Työryhmään kuului minun lisäksi ARXin kulttuurituottaja Riikka-Leena Puistola, kaksi Skidit-kollektiivin jäsentä joista toinen oli myös pelin kuvittaja, kaupunginmuseo Skogsterin henkilökuntaa ja maisterivaiheen opiskelija, joka tutki gradussaan Hämeenlinnan historiaa. Yhtä lapsiryhmää konsultoitin peliin tulevia paikkoja suunniteltaessa. Näyttelyssä oli Skidipeli-installaation lisäksi esillä pelin teemaa tukevia toiminnallisia työpajoja, jotka olivat näyttelyvieraiden vapaassa käytössä. Työpajoissa voi piirtää, leikata ja liimata vanhoja kaupunkiaiheisia tulostettuja kuvia paperille, kuunnella tableteilta vanhan ajan ääniä, asettaa äänet toistumaan eli looppaamaan sekä arpoa nopalla itselleen vanhan ajan ammatin. Skidipelin lisäksi nämä työpajat toimivat osana näyttelyä ja tarjoumina tilassa.

1.1.2 Skidipeli Hämeenlinnan ympäristöanalyysi

Ympäristöanalyysija käytetään rakennetussa ympäristössä esimerkiksi ymmärtämään, miten tila voisi vastata paremmin useiden eri toimijoiden ja käyttäjien vaatimuksiin. Taidegallerioita ja muita rakennettuja sisätiloja tutkineet Ravelli ja McMurtrie tekevät ympäristöanalyysija tilallisen tekstin avulla. (Ravelli & McMurtrie 2016, 1). Näyttelytila on keskeisessä roolissa tässä tutkielmassa, ja tekstin avulla saan tilasta sanallisen kuvauksen, joka auttaa ymmärtämään tilan toimintoja. Näyttelytila ja Skidipeli Hämeenlinna sijoittuvat yhteen huoneeseen. Tämä huone toimii lasten toimijuuden tarkastelun paikkana tutkielmassa. Näyttelyä ja näyttelytilaa esittelen sanallisen ympäristöanalyysin lisäksi valokuvilla, joita tutkielmassa on. Painopisteenä ympäristöanalyysissa ovat merkit lasten näkymisestä tilassa ja lapsia varten tehdyt valinnat tilaa suunniteltaessa. Kuvailen tilan sellaisena kuin se oli tutkielmaan osallistuvan ryhmän tullessa paikalle.

Kuva 1 ARXin näyttelytila ovelta kuvattuna / Kuva: Sarina Pulkka

Tilaan tulevat lapset aikuisineen odottavat sisälle pääsyä ulkona, kunnes opas avaa ryhmälle ulko-oven. Eteiseen nousee metallisia ulkorappusia pitkin, askelmia on kaksi. Ovi aukeaa tuulikaappiin, johon jätetään kengät sekä ulkovaatteet. Tässä eteisessä lapset viettävät ulkovaatteiden riisumiseen kuluvan ajan sekä odottavat kunnes koko ryhmä on valmiina, tutkien samalla katseellaan eteistilaa. Lasten vaatteet naulakossa sekä ulkona olevat värikkäät lasten maalaamat kukkaruukut antavat merkkejä siitä, että kyseessä on lasten tila.

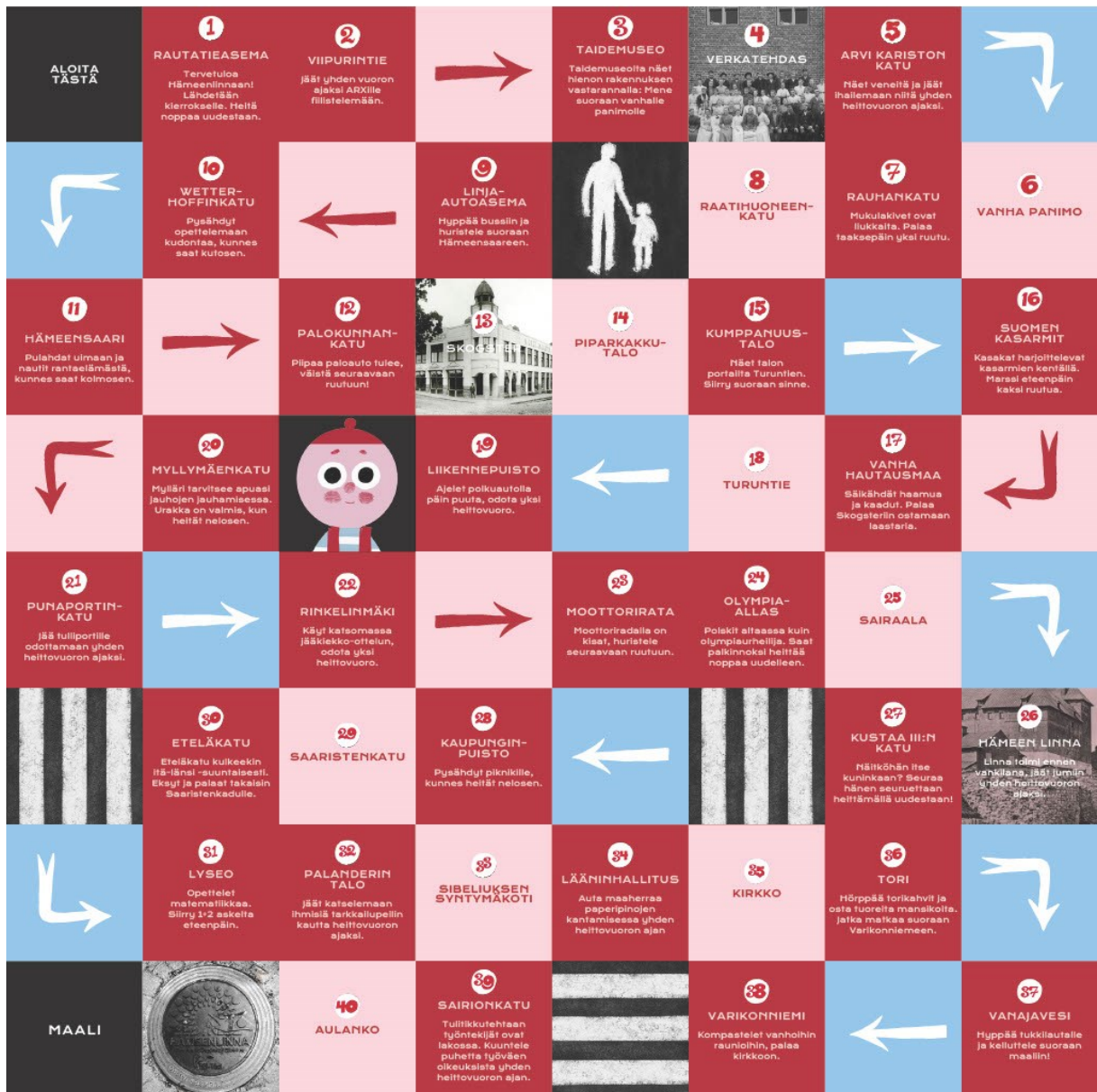
Sekä ulko-ovessa että väliovessa on kaarevat kahvat, joihin ylettävät eri pituiset näyttelyvieraat. Ovet ovat niin raskaita, että kaikki lapset eivät saa niitä auki. Molemmissa ovissa on melkein maahan asti ulottuvat ikkunaruudut, joten niistä näkee lävitse. Laseihin on jäänyt lasten kädenjälkiä. Välioven vieressä on desinfiointiaineautomaatti käsien desinfiointia varten. Käsi-desiautomaatti on asetettu jakkaran päälle, jotta se olisi lapsille sopivalla korkeudella. Automaattiin on täytetty hajuttomalla ja vaahtoavalla desinfiointiaineella lapsia ajatellen. Samalla jakkarella on laatikko, jossa on kertakäyttömaskeja aikuisille. Lapset ottavat desinfiointiainetta ja tietävät, että maskit eivät ole heille. Tuulikaapissa on lisäksi kolme isoa metallista naulakkoa, yksi niistä on maita matalampi, lasten korkeudella. Väliovesta pääsee astumaan sisään tasanteelle, joka on päällystetty harmaalla muovimatolla. Tasanteelta pääsee lattiatasolle

joko astumalla suoraan eteenpäin kaksi rappua tai vasemmalle puolelle laskevaa invaluiskaa pitkin. Odotan lasten ulkovaatteiden ja kenkien riisumisen aikana rappujen alla tai tuulikaapin ovella. Riisuttuaan lapset tulevat väliovesta tasanteelle odottamaan. Olen huomannut, että osa lapsista pysähtyy tasanteelle ja osa yrittää kulkea ohitseni tai luiskaa pitkin suoraan näyttelyyn.

Tila on noin sadan neliömetrin kokoinen neliön mallinen huone. Huoneen seinät ovat valkoiset ja luiskan puoleisella seinällä on kaksi ikkunaa joista toinen on peitetty maitokalvolla. Eteisestä katsoen heti rappusten alapuolella on askartelupöytä, jossa on piirustustarvikkeet. Skidipeli Hämeenlinnan punaisen ja mustavalkoisen sävyiset pelilaatat kiemurtelevat lattialla ympäri tilaa ja niiden lomassa on pahvisia elementtejä samoissa väreissä. Suuret nopat, esiteteline ja mopot ovat invaluiskan puolella eli eteisestä katsoen vasemmalla.

Huonetta vasemmalle kiertäen luiskallisen seinän jälkeen tulee pitkä valkoinen seinä ilman ikkunoita tai oviaukkoja. Tähän seinään on heijastettu animaatio, jossa on pilviä, joiden ohitse lentää silloin tällöin lintu ja Skidipelin logo näkyy videolla. Tilassa soi Skidipeliä varten tehty taustamusiikki. Pitkän seinän ja päätyseinän nurkassa on pahvinen Sibeliuksen ja sen takana kaksi isoa viherkasvia. Päätyseinässä on kaksi oviaukkoa. Ensimmäinen oviaukko vie vessoille ja toinen henkilökunnan rappukäytävään. Jälkimmäinen on merkitty kyltillä, jossa lukee ”STAFF ONLY - Vain henkilökunnalle”. Henkilökunnan oven vieressä on musta sohva ja ympäri huonetta on harmaita pehmeitä raheja. Keskellä huonetta on suorakaiteen muotoinen kantava pylväs. Katossa roikkuu pahvisia pilviä ja lokkeja. Lattialla on harmaa kokolattiamatto.

Ympäristöanalyysi auttaa tekemään havaintoja tilasta ihmisten reittivalintojen ja tilassa liikkumisen näkökulmasta, miten museoiden toimintojen asettelu voi tukea pedagogisia tavoitteita tai siitä, miten ihmiset valitsevat eri vaihtoehtoista (Ravelli & McMurtrie 2016, 132). Näistä jälkimmäinen on tutkielman kannalta ehdottomasti kiinnostavin, sillä tilan tarjoumat lukeutuvat näihin vaihtoehtoihin. Sanallisen ympäristöanalyysin avulla tarjoumat ja tilan mahdollisuudet tulevat tutuksi ennen kenttätöiden aloittamista ja tukevat tulevaa havainnointia.

Kuva 2 Skidipeli Hämeenlinna peliohje / Kuvitus: Sanna Mander

1.1.3 Näyttelyopastukset

Kulttuurikeskus ARXissa käy viikoittain noin sata lasta näyttelyopastuksilla Galleria ARXissa, josta käytän tässä tutkielmassa luettavuuden vuoksi tästä eteenpäin nimitystä näyttelytila. Lapsille suunnattu näyttelytila antaa lapsille mahdollisuuden tutustua ammattimaisesti ja lapsilähtöisesti tuotettuun taiteeseen ja kulttuuriin (Lastenkulttuurin laatukäsikirja 2016, 9). Suurin osa ryhmistä tulee lähialueen päiväkodeista ja alakouluista. Opastusten sisältö vaihtelee näyttelyn ja opastavan taidekasvattajan mukaan. ARXin näyttelyopastuksilla on kuitenkin

yleensä näyttelystä riippumatta samankaltainen rakenne. Ensin taidekasvattaja kertoo näyttelystä ja sen jälkeen lapsilla on aikaa tutustua tilaan itsenäisesti. Olemme pyrkineet suunnittelemaan opastukset niin, että lapsille tulisi luonnollisesti kiinnostus näyttelyyn. Lapsille kerrotaan sen verran tietoa, jonka he jaksavat vastaanottaa. Pyrimme siihen, että oppaan kertoma tieto olisi mielenkiintoista tai tunteita herättävää. Näin lapsille jää vierailusta positiivinen mielikuva ja oppaan kertomat asiat luovat yhdessä näyttelyesineiden ja työpajojen kanssa elämyksen kokemuksen. Näyttelyopastuksen rakennetta on vuosien kuluessa muokattu niin, että oppaan esittelyaikaa on vähennetty, jotta vapaalle tutustumiselle ja lasten oman toimijuuden toteuttamiselle jäisi enemmän tilaa. Opastus on aina keskusteleva ja luennointia pyritään välttämään. Pidämme tärkeänä, että lapsilta kysellään paljon opastusten aikana ja annetaan tilaa lasten omille tulkinnoille. Pidän molemmin puolin arvostavaa kohtaamista erityisen tärkeänä lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa ja korostamme usein kohtaamisen laatua suunnitellessamme sisältöjä.

Lapsi ja aikuinen ovat näyttelytilassa yhdessä ja yhtä aikaa. Tilassa ovat aikuiset, jotka tuovat lapsen tai lapset tilaan sekä aikuinen, joka on töissä tilassa. Aikuiset järjestävät lasten puolesta vierailun ja tuovat lapset paikalle ja näin mahdollistavat lapselle kulttuurikokemuksen. Aikuiset toimivat lapsen toimijuuden mahdollistajina. Koska näyttelyvierailu on päiväkodeille ja kouluille vapaaehtoista, jää ryhmän aikuisten päätettäväksi osallistuvatko he vai eivät.

Kuva 3 Skidipeli Hämeenlinna ikkunaseinältä kuvattuna / Kuva: Sarina Pulkka

1.2 Lastenkulttuuri

Puhuttaessa lastenkulttuurista voidaan samaa termiä käyttämällä tarkoittaa hieman eri asioita. Lastenkulttuuri käsitteenä voi tarkoittaa lapsille suunnattua tai lasten suosimaa kulttuuria (Anttila & Rensujeff 2009, 15). Lastenkulttuuri on sanan kirjaimellisessa merkityksessä lasten *omaa* itse tuottamaa kulttuuria. Lastenkulttuuri kulttuurikeskuksissa tehtävän työn yhteydessä käsittää enemmän lapsille *suunnatun* kulttuuritoiminnan, jota aikuinen ohjaa tai suunnittelee lapsille. Kulttuurikeskus ARXin toiminnassa keskiössä on siis jälkimmäinen ja tämän tutkielman tiivistettynä tavoitteena on selvittää, sisältääkö jälkimmäinen ensimmäistä.

Kulttuuri sisältää yhteistä tietoa, yhteisiä ajatusmalleja, kokemuksia ja arvostuksia, kulttuuri toimii kartan sijaan yhteisinä kartanpiirtämisen periaatteina (Kalliala 1999, 50). Aikuisen suunnittelema ja lapselle tarjoama kulttuuri muuttuu lapsen omaksi kokemuspohjaksi ja sitä kautta omaksi kulttuuriksi käyttämisen, muokkaamisen ja soveltamisen kautta (Kalliala 1999, 57). Lasten lähtiessä ARXilta ja leikkiessä näyttelyssä koettuihin asioihin perustuvaa leikkiä, aikuisten tuottama lastenkulttuuri muuttuu lasten omaksi kulttuuriksi.

1.2.1 Lastenkulttuurin laatu

Lastenkulttuurikeskusten liitto on toimittanut jäsenkeskuksilleen ja muille lastenkulttuuritoimijoille *Lastenkulttuurin laatukäsikirjan*. Lasten ja aikuisten yhteinen lastenkulttuuri on usein aikuisen arvovalinta ja lastenkulttuurin laadusta puhuminen siten välttämätöntä (Kalliala 1999, 55). Laatua korostetaan ja Lastenkulttuurin laatukäsikirja määrittelee lastenkulttuurin kuvaamalla sitä ammattilaisten tuottamaksi ja lasten kanssa yhdessä tehdyksi kulttuuriksi (Lastenkulttuurin käsikirja 2016, 4). Lisäyksenä käsikirjassa mainitaan myös lasten oma kulttuuri. Lasten oman kulttuurin ja aikuisten tuottaman lastenkulttuurin väliin jää myös lasten ja aikuisten yhdessä tuottama kulttuuri (Kalliala 1999, 54).

Käsikirjan näyttelytoiminnalle asettamassa lapsilähtöisyyskriteerissä sanotaan, että näyttelyt suunnitellaan ottaen huomioon lasten tapa havainnoida ja tutkia ympäristöään moniaistisesti. Lapsilla tulisi olla kriteerin mukaan mahdollisuuksia aktiiviseen toimijuuteen kaikissa

lastenkulttuurikeskusten järjestämissä näyttelyissä. Lapsilähtöisyys määritellään laatukäsikirjassa nimenomaan lasten taiteellisen toimijuuden tunnistamisen kautta.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa lastenkulttuuria tuottavien tahojen tärkeyttä. Lapsen oikeus osallistua taide- ja kulttuurielämään (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, artikla 31) otetaan vakavasti. Lasta arvostetaan ja kuunnellaan ja hän on osallinen itseään koskevissa päätöksissä (Lastenkulttuurin laatukäsikirja 2016, 26). Vuonna 2016 julkaistua laatukäsikirjaa ollaan parhaillaan päivittämässä uudempaan versioon.

1.2.2 Lapsilähtöinen ja lapsialoitteinen toiminta

Lapsilähtöisen toiminnan määrittely ja vertailu lapsialoitteiseen toimintaan on tärkeää tutkijamäni kannalta. Aikuislähtöinen, lapsille suunnattu näyttelytoiminta antaa aikuisille valta-asemaan suhteessa lapsiin, jotka ovat toiminnan kohteina, vierailijoita. Näyttelytila on aikuisten hallinnoima paikkana, joka on tarkoitettu lapsille. Siellä tapahtuva lasten toimijuus käsittelee lasten ja aikuisten yhdessä luomaa lastenkulttuuria. Lapsilähtöisen ja lapsialoitteisen toiminnan erona on, millä tasolla lapset ovat mukana. Lapsilähtöisyys on eri konteksteissa saanut erilaisia tulkintoja, ja käytännön työssä lapsilähtöisen toimintatavan keskiössä ovat lapsen tarpeet ja toiveet (Karlsson ja Karimäki 2011, 21). Lapsilähtöinen toimintatapa tukee lasten toimijuutta, mutta aikuisen tulkinta siitä, mitä lapsi tarvitsee, voi toimia esteenä lapsen omien ajatusten esiin tulemiselle. Yhteiskunta, jossa aikuiset kasvattavat lapsia, on täynnä näitä aikuisen tulkintoja siitä, mikä on lapselle parhaaksi. Lapsilähtöisessä toiminnassa aikuinen toimii välineenä, joka tuottaa lapselle suunnattua toimintaa tai sisältöä. Aikuinen voi varustaa lapselle paikan leikkiin, mutta se ei innosta lapsia ja aikuinen tulee epävarmaksi siitä, miten tulisi toimia (Kalliala 1999, 240).

Lapsialoitteinen toiminta sen sijaan lähtee lapsen aloitteesta. Lapsella on aktiivisempi rooli, eikä aikuinen ole vahvasti arvioimassa, mikä on lapsen mielenkiinnon kohde (Karlsson ja Karimäki 2011, 21). Lapsialoitteinen toiminta lähtee lapsen aloitteesta, kun taas lapsilähtöinen toiminta lähtee lapsen yksilöllisistä tarpeista, joita aikuinen tarkkailee. Lapsilähtöisyys ottaa huomioon, että lapsilla on erilaisia tarpeita kuin aikuisilla, jokaisella lapsella on myös yksilöllisiä ja ainutlaatuisia tarpeita, joita aikuiset tukevat. Lapsialoitteinen on lasten toiveet ja

mielipiteet toteuttavaa toimintaa ilman aikuisen antamaa impulssia toiminnan aloittamiseksi. Skidipeli Hämeenlinna on lapsilähtöisesti suunniteltu näyttely ja löytääkseni lasten toimijuutta, etsin lapsialoitteista toimintaa näyttelyvierailulta.

1.3 Tutkimuskysymykset

Saadakseni tietää, onko aikuisten suunnittelema näyttely lapsille toimiva, mieluinen tai onnistunut, kiinnitän huomioni lasten toimijuuteen eli valinnanmahdollisuuksiin ja niihin tarttumiseen näyttelytilassa. Se, miten lapset toimivat näyttelyvierailulla omaehtoisesti ja miten heidän toimintansa vaikuttaa vierailuun antaa vastauksia, miten aikuisten suunnittelema lastenkulttuuri toimii lasten omasta mielestä. Tarkastelun kohteena on lasten toimijuus suhteessa tarjouiin, tilan käyttöön, näyttelyyn ja mahdolliset aineistosta nousevat lasten itse esiin nostamat teemat.

Kuunnellakseen lasten mielipiteitä lapsille suunnatuista näyttelyistä toimijuus tai sen toteutumattomuus antaa mahdollisuuden saada tietää lasten mielipiteitä näyttelystä ja samalla kertoo aikuisten suunnitelmien onnistumisesta tai epäonnistumisesta. Aikuisten asettamiin tarjouiin liittyvä toimijuus kertoo, mihin valintojen mahdollisuuksiin lapset tarttuvat ja millä tavoilla. Toimijuuden erilaisia muotoja voivat olla pienet ja huomaamattomat teot ja siksi on syytä etsiä monenlaista toimijuutta ja niiden vaikutuksia näyttelyvierailuun.

Tutkimuskysymykset kartoittavat minkälaista lasten toimijuutta on havaittavissa heidän vieraillessaan näyttelyssä ja miten se vaikuttaa vierailun kulkuun. Poikkeako lasten kiinnostuksen kohde aikuisten heille asettamista tarjouiin selviää tarjouiin liittyvää toimijuutta tarkastelemalla? Kysymyksillä pyrin etsimään tietoa, jota voi hyödyntää jatkossa lastenkulttuurin kentällä näyttelyiden ja elämystilojen suunnittelussa.

Tutkimuskysymykset ovat:

Minkälaista lasten toimijuutta ilmenee näyttelyssä ja miten se vaikuttaa näyttelyvierailuun?

Mitkä ovat lasten toimijuuden kohteet aikuisten esille asettamista tarjouiin?

2 Keskeiset käsitteet

Keskeisimpinä käsitteinä ovat toimijuus ja tarjoumat. Esittelen lasten toimijuutta suhteessa aikuisten asettamiin tarjoumiin. Minkälainen ympäristö on vaikuttaa siihen, miten lapset toimivat. Miten lapset tulkitsevat ympäristöä ja sen toimintamahdollisuuksia riippuu ympäristöstä (Raittila 2008, 21). Tutkielman ympäristönä toimivan näyttelytilan antamat mahdollisuudet lasten toimijuuden kannalta selviää tarjoumiin liittyvää toimintaa tarkastelemalla.

2.1 Toimijuus

Yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneessa lapsuudentutkimuksessa lasten toimijuuden tutkiminen on saanut keskeisen aseman (Alanen & Karila 2009, 89). Lapsuudentutkimuksessa käsite sosiaalinen toimija kuvaa lasten aktiivista osallistumista arkiseen sosiaaliseen elämään. Lasten sosiaalinen toimijuus on keskeisessä asemassa lapsuuden maantieteessä (Holloway & Valentine 2000, 5). Lasten toimijuuden käsite keskittyy toimijuuden lähtökohtiin ja vaikuttamismahdollisuuksiin (Alanen & Karila 2009, 90).

Lapsen taiteelliseen toimijuuteen liittyy lapsen utelias maailmasuhde, jossa lapsi käyttää kaikkia aistejaan tutkiessaan maailmaa ja tehdessään luovia valintoja aistihavaintojensa pohjalta (Pääjoki 2020, 111). Koska lasten toimijuuteen liittyvät kaikki aistit, niiden havaitseminen vaatii herkkyyttä ja tarkkaavaisuutta. Aikuislähtöisessä toiminnassa voidaan ottaa huomioon lapsen toimijuuden toteutumista ja luoda tilaa lapsilähtöiselle vuorovaikutukselle aikuisen ja lapsen välillä (Pääjoki 2020, 110). Lapsilähtöisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen vaatii aikuisilta tilan ja ajan antamista lapsille. Toimijuus lasten ja aikuisten välillä voi olla helpompi huomata kuin lasten keskinen toimijuus. Lapsilta aikuisiin suuntautuvaa toimijuutta on esimerkiksi normien vastustaminen (Paju 2013, 21).

Osallisuus tarjoaa mahdollisuuden vaikuttaa toimintaan, ja toiminta on sitä osallisempaa mitä enemmän lapset vaikuttavat toimintaan (Alanen & Karila 2009, 105). Toimijuus ja osallisuus ovat käsitteinä samankaltaisia, eri tieteenaloilla ja yhteyksissä saatetaan käyttää käsitteitä hie-man eri merkityksissä. Pidän osallisuutta yläkäsitteenä, jonka alle lasten toimijuus sijoittuu.

Osallinen voi olla ilman toimijuutta, mutta toimijuus vaatii jonkinlaista osallisuutta. Osallisuuden eli yhteisöön kuuluvuuden osana toimijuuden käsite nousee tärkeäksi. Toimijuus on osallisuutta vahvempi ja itsenäinen kokemuksen kautta syntyvä elementti (Virolainen 2015, 22). Osallisuus on ajankohtainen ja lastenkulttuurin parissa tehtävässä työssä tärkeä toimintaan sitouttava tekijä. Toimijuutta tukemalla saadaan aikaan mukaan kuuluvuuden tunnetta ja osallistumista. Osallisuus on tärkeää toimijuuden kannalta, sillä kun lasten osallisuutta ja osallistumista lisätään, heidän mahdollisuutensa toimijuuteen kasvavat. Lapsi voi olla osallinen johonkin ilman toimijuutta yhteiskunnallisemmalla tasolla, kun taas toimijuus vaatii osallistumista. Esimerkiksi lapsilähtöisessä toiminnassa lapsi on osallisena aikuisten ajatuksissa siitä, mikä on lapsille sopivaa. Lapsi ei kuitenkaan voi olla toimijana ilman minkään tasoista osallisuutta. Näen, että lasten toimijuuden huomioon ottaminen nostaa osallisuuden tasoa pinnallisesta osallisuudesta, jossa lapsilta on kysytty mielipide, syvempään osallisuuteen, jossa lapset pääsevät vaikuttamaan myös ennen suunnittelua.

Osallisuuden erilaiset tasot on huomioitu ja niitä pyritään avaamaan osana ihmisen kulttuuri-osallisuutta tutkimuksessa, politiikassa ja lainsäädännössä. Osallisuus yksilötasolla koskee ihmisen henkilökohtaista osallisuutta ja osallistumista, hänen toiminnanmahdollisuuksiaan, joihin toimijuus kuuluu. Osallisuuden kokemus yhteisöön kuuluvaksi jäseneksi on kolmas ja syvin osallisuuden taso. Toinen taso on yhteisössä toimiminen ja ensimmäinen kuuluminen yhteisöön. Osallisuuteen liitetään usein myös vaikuttaminen ja tämä sisältää mahdollisuuden olla vaikuttavasti mukana ja esimerkiksi vaikuttamassa omaan lähiympäristöön (Virolainen 2015, 19). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kirjaamien osallisuuden edistämisen periaatteissa painotetaan omaehtoista osallistumista, toiminnan kehittämistä ja kunnioittavaa kohtaamista. Positiivinen kokemus osallisuudesta lisää toimijuutta, henkilö näkee enemmän mahdollisuuksia ja rohkaistuu tarttumaan niihin. Henkilökohtainen toimijuus nähdään henkilön tarpeisiin ja voimavaroihin kytkeytyneenä (Isola ym. 2017, 32).

Pajun (2013) väitöstudkimuksessa lasten toimijuus toimii keskeisenä käsitteenä ja sitä myös määritellään uudelleen. Sosiaalitieteellinen käsite toimijuudesta toimii suuntaviivana ja yksilöllinen, aktiivinen toimijakäsitys avataan uudella näkökulmalla. Feministinen tutkimus, jossa arkisetkin toimet voivat olla vahvoja ilmaisuja toimijuudelle, kuuluu Pajun toimijakäsitteen uudelleen määrittelyyn. Toimijuuden tulkitseminen lasten kanssa voi osoittautua haastavaksi. Lapsen oma kokemus toimijuudesta ja sen verbaalisen ilmaisun puute voi muodostua

ongelmalliseksi tulkinnan kannalta (Paju 2013, 20). Kysymys siitä, kuinka tietoinen toimijan tulee olla omasta toimijuudestaan, on merkittävä. Tämä korostaa tutkijalta tarvittavaa herkkyyttä lukea lapsia sekä kohderyhmän tuntemista. Keskeistä toimijuudessa on toimijan valinnanmahdollisuudet ja kuulluksi tuleminen.

Toimijuutta tarkasteltaessa voidaan sosiaalisen toimijuuden lisäksi ottaa huomioon myös materiaaliset seikat. Materiaalisiin toimijoihin kuuluvat esineet, huonekalut, seinät ja muut aisteilla havaittavat materiat. (Paju 2013, 27). Moderniin yhteiskuntaan liittyy yksilön ymmärtäminen toimijaksi, joka pystyy arvioimaan itse valintojaan ja tekoja sekä tekemään niitä koskevia päätöksiä. Ihmisten erilaisuuden tunnustaminen ja siihen liittyvä omaehtoinen toiminta osana yhteiskuntaa koskee myös lapsia. Lapsilla on vaikutusmahdollisuuksia suhteessa aikuisiin ja osana päätöksentekoa. (Lehtinen 2000, 11–12). Vapaan toiminnan tilanteissa lapsilla on enemmän mahdollisuuksia oman toiminnan suunnittelulle, aikuisten ohjaamissa tilanteissa on usein ennakolta määritelty ohjelma, johon lapsilla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa. (Alanen & Karila 2009, 106).

Tutkielmassa käytän feminististä toimijuuskäsitettä, sillä lapset eivät välttämättä koe valitsevansa jotakin tai eivät osaa sanallistaa valintojaan eivätkä välttämättä ole tietoisia toimijuudestaan. Lasten aktiivinen osallistuminen näyttelyvierailun aikana liittyy sosiaalisen toimijuuden käsitteeseen. Lapsia pyritään kohtelemaan tasa-arvoisemmin näyttelyelämyksen kokijoina eikä heitä nähdä vain opetuksellisen opastuksen vastaanottajana. Feministinen toimijuuden määrittely, jossa pienetkin asiat ja valinnat ovat huomionarvoisia, sopii lasten näyttelytilassa tapahtuvan toimijuuden tarkastelemiseen. Sosiaalitieteiden sosiaalisen toimijuuden käsite ei olisi toiminut tässä tutkielmassa, sillä se olettaa, että lapset olisivat kykeneviä arvioimaan omia tekojaan ja tietoisia toimijuudestaan.

Näyttelytilassa voidaan havaita materiaalisia ja ei-materiaalisia toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä. Materiaaliset ovat helpommin havaittavissa sillä niihin lukeutuvat esineet ja ihmiset. Ei-materiaalisia toimijuuden muotoja voidaan pitää kulttuurisina (Kirchhoff 2009, 207). Niitä voivat olla ihmisten aiemmin sisäistämät asiat, jotka vaikuttavat heidän toimintaansa, kuten sosiaaliset suhteet, tunteet, luonteenpiirteet ja aiemmin opitut asiat (Latour 2005, 209–210). Ei-materiaalinen tarkoittaa tässä tutkielmassa myös toimintoja tai toimijuuksia, joihin ei voi koskea. Osa valinnan ja vaikuttamisen vaihtoehtoista on näyttelytilassa näkyvästi esillä Skidipeliin liittyvien esineiden muodossa. Ei-materiaalisten toimijuuksien, kuten luonteenpiirteiden

vaikutuksen toimijuuteen ja sen havainnointi vaatii jo lasten hyvää tuntemista ja tähän voi saada apua ryhmän kanssa työskenteleviltä aikuisilta. Aikuislähtöistä ohjausta vältetään ja lasten toimijuus pyritään saamaan esiin antamalla tilaa lapsille toimia vapaasti. Lasten mahdollisuudet valita, vaikuttaa ja toimia valinnan mukaan on toimijuutta ja huomionarvoisia ovat pienimmätkin valinnat, vaikutukset ja toiminta.

Kuva 4 Skidipeli Hämeenlinna markkinointikuva / Kuvitus: Sanna Mander

2.2 Tarjouma

Yhdysvaltalainen psykologi ja visuaalisen havainnon tutkija James Gibsonin kehittämä käsite tarjouma (engl. affordance) antaa *tarjota* verbille substantiivin. Tarjoumaksi voidaan käsittää se, mitä ympäristö asettaa esille luonnon eläimille (Gibson 1979, 56). Tarjouma on mahdollisuus, jonka ympäristö tarjoaa. Ympäristö voi tarjota fyysisten tarjoumien lisäksi sosiaalisia mahdollisuuksia. Tarjouma on useimmiten käytössä fyysisten ympäristöjen tutkimuksessa kuten kaupunki- tai metsäympäristöjen tutkimuksessa. Yksilö voi tehdä subjektiivisen valinnan ja tulee osaksi ympäristöään hyödyntämällä tarjoumia ja toimimalla niiden kanssa. Tarjoumia

on olemassa vain paikoissa, joissa elää ympäristössään aktiivisia toimijoita (Kyttä 2003, 44). Tarjouma on edellytys lasten toimijuudelle näyttelyssä.

Metsäympäristöissä on tutkittu luonnon asettamia tarjoumia ja kaupungeissa esimerkiksi koulujen ja päiväkotien pihoilla. Luonnosta löytyy paljon tarjoumia ja metsäympäristössä niitä voivat olla esimerkiksi puut ja kivet. Jos lapsella on vapaan liikkumisen mahdollisuus tilassa tai ympäristössä hänen on mahdollista löytää enemmän toimintamahdollisuuksia eli tarjoumia (Kyttä, Broberg ja Kahila 2009, 8). Esineet tarjoavat itseään erilaisille toiminnoille, kuten tarttumiselle, kääntämiselle ja nostamiselle, ja pinnat tarjoutuvat esimerkiksi kiipeämiselle tai juoksemiselle. Esineet eivät ole pelkästään esineitä, vaan niihin liittyy aina mahdollisuus toiminnallisuuteen, ja siksi Gibsonin kehittämää käsitettä pidetään hyvin merkittävänä ympäristön havainnoinnin kannalta. (Kyttä 2003, 44).

Lapsilla on mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja toimia, kun ympäristössä on esillä erilaisia tarjoumia. Lapset voivat tarttua valitsemiinsa tarjoumiin ja käyttää niitä itselleen sopivalla tavalla. Näyttelyn tarjoumat antavat lapsille mahdollisuuksia ja lasten toiminta osoittaa, mikä tarjouma on heidän mielestään toiminnan arvoinen. Tarjoumat mahdollistavat lasten toimintaa (Laaksoharju 2020, 69). Lasten toiminnassa tulee esiin se tarjouma, jonka ympäristö heille tarjoaa (Raittila 2008, 23). Esineiden tarjoumat eivät ole sidoksissa puhuttuun kieleen ja tapoihin. Siksi niiden avulla on mahdollista tutkia myös asioita, joita ei voida sanallistaa. Lapset oppivat tarjoumien käyttämisestä vanhemmiltaan, opettajiltaan ja seuraamalla muiden lasten toimintaa. Ihmisen, joka etsii ympäristöstä sopivia tarjoumia, joihin tarttua, tulee tuntea jonkun verran ympäristöään. Vaikka tarjoumat voivat olla kielestä irrallisia, ne voivat olla kulttuurisesti sidottuja tapauksissa, joissa tarjoumana toimii esimerkiksi lumi. Ihminen, joka ei ole koskaan nähnyt lunta, ei näe siinä samoja mahdollisuuksia kuin lumen kanssa elänyt (Kyttä 2003, 44). Ihmisen ruumiilliset taidot tai ominaisuudet vaikuttavat myös tarjoumiin tarttumiseen. Pienikokoinen lapsi ei esimerkiksi ylety korkealle ja lasten mahdollisuudet tarttua tarjoumiin kasvavat heidän kasvaessaan, kirjaimellisesti. Henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat tarjoumien näkemiseen ja niiden kanssa toimimiseen.

Näyttelytilassa toimijuus määrittyy paljolti lasten suhteesta näyttelyn tarjoumiin sekä paikalla oleviin aikuisiin ja heidän ohjaukseensa. Tarjoumien avulla tapahtuva toimijuuden etsiminen mahdollistaa ja monipuolistaa näyttelytilassa tapahtuvan toimijuuden havaitsemista. Näyttelytilan tarjoumat käsittävät tässä tutkielmassa esineet ja toiminnot, joista lapset voivat valita.

Lisäksi, koska tilassa on ihmisiä, siellä on myös sosiaalisia tarjoumia. Lapset eivät pysty kuvailemaan sanallisesti suhdettaan näyttelytilaan samalla tavalla kuin se tarjoumiin tarttumalla tulee esille. Lasten toimijuuden kannalta näen tässä tutkielmassa tarjoumat suurimmaksi osaksi aikuisten esille asettamina. Näyttelyn suunnitelleet aikuiset eivät kuitenkaan etukäteen tiedä, mihin tarjoumiin lapset tarttuvat ja millä tavalla he toteuttavat toimijuuttaan niiden kanssa. Huonosti suunniteltu tila voi sulkea pois joidenkin ihmisten mahdollisuudet käyttää tarjoumia. Skidipelin on tarkoitus olla toiminnallinen, ja jos lapsilla ei ole mahdollisuuksia toimia näyttelytilan tarjoumien käyttäjinä, tila ei ole lapsille sopiva.

Tarjoumat ovat tämän tutkielman kannalta tärkeässä roolissa etsittäessä toimijuutta. Keskitetyllä näyttelyssä esiintyviin tarjoumiin ja niihin liittyvään toimintaan saadaan nähtäville näyttelytilan mahdollisia toimijuuksia. Tarttumalla tarjoumiin lapset osoittavat toimijuutta tai sen puuttumista. Materiaalisia tarjoumia näyttelytilassa ovat peliin liittyvät esineet, kuten nopat, pelilaatat, pahvimökit ja työpajoihin liittyvät esineet, kuten askartelupöytä tuoleineen ja välineineen. Sosiaalisia tarjoumia lapsille ovat ihmisten väliset tarjoumat, kuten saatavilla oleva aikuinen. Lapsella on vaihtoehto eli tarjouma puhua aikuiselle ja hän toteuttaa toimijuuttaan, mikäli tarttuu tähän tarjoumaan. Materiaalisena tarjoumana on esimerkiksi Skidipelin noppa ja lapsi voisi toteuttaa toimijuuttaan esimerkiksi nostamalla ja heittämällä noppaa.

3 Tutkimuksellinen viitekehys

3.1 Lapsuudentutkimus

Lapsuudentutkimus on monitieteinen yhteiskunta- ja kulttuuritutkimukseen kuuluva alue. Aiemmin lapsuudentutkimusta on kutsuttu myös uudeksi, moderniksi tai kriittiseksi lapsitutkimukseksi (Karlsson ja Karimäki 2011, 20). Lapsuudentutkimus kuuluu lapsitutkimuksen käsitteen alle, lapsitutkimus tutkii lasta ja lapsuudentutkimus lapsuutta. Lasten ymmärtäminen osana yhteiskunnan rakenteita, kulttuuria ja itse yhteiskuntaa, on eri tieteenaloja ja tutkijoita lapsuudentutkimuksessa yhdistävä tekijä. Lapsuudentutkimuksen kenttä on laajentunut ja kasvanut nopeasti muille tieteenaloille. Monitieteisen lapsuudentutkimuksen alla toimivat eri tieteenalojen lapsi- ja lapsuudentutkijat käyttävät nimitystä *childhood studies*. (Alanen 2009, 9). Sosiologian ja antropologian piirissä 1980-luvulla liikkeelle lähtenyt lapsuudentutkimus on tutkimusalueena nuori. (Alanen 2009, 9, myös Rantala). Tieteen piirissä lapsuutta ja yhteiskuntaa on ensimmäisenä käsitelty filosofian ja psykologian näkökulmasta. Useimmiten aiheena on ollut yhteiskunnan vaikutukset lapseen. Kehityopsykologialla on reilun sadan vuoden perinne lapsuuden ilmiöiden tieteellisessä käsittelyssä. (Alanen 2009, 10).

Historiantutkimuksen ja sosiologian lisäksi antropologialla on ollut merkittävä rooli lapsuudentutkimuksen kehityksessä. Eritoten kulttuuriantropologia ja erityisesti folkloristiikka on pitkään tutkinut lasten leikki- ja loruperinteitä. Tutkijat ovat havainnoineet lapsia kulttuurin jäsenenä, osajina ja edelleenvälittäjinä. (Alanen 2009, 20). Yhteiskunnan vaikutukset lapseen on osallisuuden lisääntymisen myötä kääntymässä myös lapsen vaikutuksista yhteiskuntaan, mikäli perheiden toiminta ennustaa myös yhteiskunnallisen lapsuudentutkimuksen tulevaisuutta. Lapsuudentutkimuksessa on kyse lapsista tai heidän asemastaan yhteiskunnassa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus sekä Suomen laki määrittelevät lapseksi alle 18-vuotiaat. Eri tieteenaloilla lapsen määritelmille löytyy liukuvia käsityksiä, ja kussakin tutkimuksessa on esiteltävä, minkälaista lapsuutta käsitellään (Karlsson ja Karimäki 2011, 18–19). Tätä ikäjakoa alle ja yli 18-vuotiaisiin voidaan pitää myös yleisenä tunnettuna käsityksenä, kun ihmiset jaetaan lapsiin ja aikuisiin.

Tutkimuskentällä noussut mielenkiinto lasten tutkimiseen liittyy länsimaiseen suhtautumiseen, jossa lapsia kohdellaan tasa-arvoisemmin kuin ennen. Lapset nähdään oman arvonsa

omaavina yksilöinä. Lasten sanoma otetaan vakavissaan ja heitä halutaan kuunnella. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 128). Moderniin lapsuuteen kuuluvat myös erilaiset asiantuntijaryhmät, jotka tukevat lapsen kehitystä koskevaa tietoa ja osaamista (Alanen 2009, 13). Lasten institutionalisoidussa maailmassa kasvattajia helpottaa, jos lasten tarpeet on määritelty tarkasti tutkijoiden toimesta (Kallio 2006, 11). Lastenkulttuurin toimijat ovat asiantuntijoita, jotka tarjoavat lapsille heidän kehitystasoaan vastaavaa kulttuuri- ja taidekasvatusta.

Lapsuus ymmärretään vaiheena, jolloin yksilö ei ole valmis. Tämä oikeuttaa yhteiskunnan ja aikuisten valvoa ja kasvattaa lapsia. Kulttuurinen varmuus hyvästä lapsuudesta varmistaa, että tiedetään mitä lapset tarvitsevat, sekä keneltä ja milloin he sitä tarvitsevat (Alanen 2009, 14). Lapsuus tapahtuu erilaisissa paikoissa ja moni näistä on instituutio kuten päiväkotit, koulut tai vaikka kulttuurikeskus. Taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset tekijät yhteiskunnassa määrittelevät lapsuuden instituutioiden toimintaa. Erilaiset linjaukset luovat ehtoja lapsille suunnatulle toiminnalle päiväkodeissa (Alanen 2009, 250).

Tutkielmaan osallistui esikouluikäisistä lapsista koostuva ryhmä. Ryhmä ei ole osa kaksivuotista esiopetuskokeilua, jossa esikoulu alkaa jo sinä vuonna, kun lapsi täyttää viisi vuotta, joten kaikki lapset olivat noin 6-vuotiaita. En kuitenkaan ajattele kehityspsykologian ikätasoon perustuvan ikä- ja taitomääritelmien olevan pääosassa tämän tutkielman kannalta. Iän kertominen helpottaa kuitenkin ymmärtämään näiden näyttelyvierailulle osallistuneiden lasten toimintaa. Ikäryhmäajatteluun palaan kriittisesti vielä myöhemmin kirjoittaessani lapsuudentutkimuksen alle sijoittuvasta lapsuuden maantieteestä. Kulttuurikeskus ARXin toimintaa tarkasteltaessa esikouluikäiset sopivat hyvin tutkimuksen kohteeksi, sillä näyttelyn kävijät ovat suurelta osin päiväkotitai alakouluikäisiä.

3.2 Lapsinäkökulmainen tutkimus ja lapsuuden maantiede

Lasten toimijuuden painotus tutkimuksessa on johtanut myös uusien tutkimusmetodien kehittämiseen, joilla lasten ääni pyritään saamaan tutkimustyössäkin parhaiten kuuluville (Alanen 2009, 20–21). Lasten kuunteleminen ei riipu opituista taidoista, myös aivan pienimpiä pystytään kuulemaan, kun tunnetaan kohderyhmän erityispiirteet. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa myös koko tutkimuksen näkökulma on voinut muuttua lasten toiminnan

koko ajan oppivan jotakin uutta ja kasvavan tiettyihin mittoihin, jotta he pysyvät keskiarvoon verraten sopivan kokoisina. Olisi tärkeää muistaa nostaa esiin myös lapsinäkökulmaisia, lasten kuuntelemiseen perustuvia tutkimuksia siitä, mitä lapset itse ovat ja haluavat tässä hetkessä. Hyödynnän tässä tutkielmassa lapsuudentutkimusta, jossa lapsia ei arvoteta, vertailla tai odoteta lasten täyttävän tiettyjä odotuksia ja oppivan jotakin. Olen kiinnostunut lastenkulttuurin tutkimuksesta, jossa tutkitaan lasten omaa kokemusta, mielipiteitä ja mieltymyksiä. Tähän kiinnostukseen vastauksena on lapsuuden maantiede. Se mikä on lapsille hyväksi, on vaihdellut lapsuuden historian aikana, kehityspsykologiaan keskittyvää mallia on tarkasteltu kyseenalaistaen (Kalliala 1999, 32).

Lapsuuden maantiede korostaa lasten omia kokemuksia. Tutkimussuunta tutkii lapsuuden luonnetta ja lasten kykyä toimia sosiaalisina toimijoina (Holloway & Valentine 2000, 1). Lapsuudentutkimuksen alalajeista monitieteinen, usein eri tutkimuksen alalta tulevien tutkijoiden lapsuuden maantiede (engl. Children's Geographies) soveltuu tilojen tutkimiseen lapsuuden näkökulmasta. Lapsuuden maantiede sijoittuu yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen ja lapsuudentutkija Kallio nostaa kriittisesti esiin ikään perustuvan lapsuudentutkimuksen, jota esimerkiksi kasvatustieteet ja sosiaalitieteet korostavat (Kallio 2006, 9). Lapsuuden tutkiminen tilan ja toimijuuden näkökulmasta kuuluu luontevasti lapsuuden maantieteen alueeseen. Lapsuuden maantiede esittää kriittisesti lapsiin kohdistetun paineen oppimisesta ja keskeneräisyydestä. Lapsuus käsitetään usein aikana, jolloin lapsia kehitetään aikuisiksi ja lapsuuden maantiede tuo tämänkaltaisen ajattelun sijaan esiin lapsen oikeuden vapaaseen ja viattomaan lapsuuteen (Holloway & Valentine 2000, 2).

3.3 Aiempi tutkimus

Näyttelytilaan liittyvät mahdollisuudet lasten näkökulmasta ovat kiinnostava lähtökohta kulttuuriympäristön tutkimukselle. Lasten tiloihin liittyvää toimijuutta on tutkittu enemmän koulu- ja päiväkotiympäristössä, kuten Pajun (2013) lasten toimijuutta käsittelevässä väitöskirjassa sekä Karlssonin, Puroilan ja Estolan (2015) toimittamassa teoksessa, jossa käsiteltiin lasten arkisia toimia.

Kallialan (1999) leikkikulttuurista kertova teos esittelee lasten toimijuutta leikin kautta. Sekä päiväkotiympäristöön että leikkikentille sijoittuvat tutkimukset toimivat sopivina lähteinä, sillä lapsille suunnattuihin näyttelyihin sijoittuvia toimijuutta käsitteleviä tutkimuksia ei ole aiemmin tehty Suomessa. Ulkomaisesta tutkimuksesta löytyi museoissa toteutettuja tutkimuksia, joissa tarkastellaan museotilojen suunnittelua lapsuuden näkökulmasta. Visuaalisten taiteiden ja kasvatuksen tutkija Sinderin (2020) tutkimusartikkeli esittelee näyttelytilojen suunnittelua lasten näkökulmasta. Lapsilta odotettua käytöstä näyttelytiloissa ja lasten ja aikuisten kulttuurin eroja esitellään lasten ympäristöjä tutkineen Birchinin (2018) tutkimuksessa. Sinderin ja Birchinin tutkimukset etsivät osaltaan vastauksia myös tämän tutkielman tutkimusongelman kanssa vastaaviin kysymyksiin.

4 Aineisto ja metodit

Esittelen ja perustelen kaksi lapsuudentutkimukseen sopivaa aineistonhankintamenetelmää, jotka valitsin tutkielmani menetelmiksi. Menetelmäni ovat osallistuva havainnointi sekä haastattelu. Havainnoinnin ja haastattelun tueksi toteutin kyselyn päiväkodin aikuisille. Kuudesta esikouluikäisestä lapsesta koostuva ryhmä ja kaksi heitä päiväkodissa kasvattavaa aikuista kävivät syyskuussa 2021 tutustumassa näyttelyyn. Suoritin vierailun aikana osallistuvaa havainnointia ja haastattelin lapsia havainnoinnin aikana. Vierailun päätteeksi aikuiset täyttivät lyhyen kyselyn. Haastattelukysymykset ja kysely ovat nähtävissä tutkielman liitteissä. Kysely tukee lapsista havainnoimalla saamaani tietoa ja aikuiset, jotka tuntevat lapset paremmin voivat antaa tutkielmalle arvokasta lisätietoa. Aineistonkeruumenetelmien käyttö limittyi toisiinsa, sillä lasten haastatteleminen tapahtui osana havainnointia. Yllä kuvattujen menetelmien yhdistelmällä sain tutkimustulokseksi mahdollisimman luotettavaa tietoa.

Lapsiryhmän pieni koko pohditutti minua tutkielman alkuvaiheessa. Jos minulla ei olisi ollut aiempaa kokemusta samassa näyttelyssä opastamisessa olisin saattanut valita useampia ryhmiä havainnointia varten. Lapsiryhmien osallistumista haittasi tutkimuksen aikana vallinnut koronapandemiatilanne ja ryhmän osallistuminen oli vaarassa peruuntua. Havainnoinnin jälkeen olin kuitenkin tyytyväinen saamaani aineistoon ja sain siitä tarpeeksi tietoa tutkimuksen analyysia varten. Ennen näyttelytilaan astumista, kerroin lapsille, että he voivat tehdä näyttelyssä mitä tahansa he haluavat ja avasin heille oven näyttelyyn. Tästä hetkestä eteenpäin lapset olivat näyttelytilassa ja aloitin havainnoinnin äänittämisen.

4.1 Etnografia

Etnografian alkuperä on antropologisessa tutkimuksessa ja siihen kuuluu keskeisenä osana kenttätyö. Antropologit matkustivat 1900-luvun alusta lähtien tutkimattomiin paikkoihin, kentälle (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018, 80). Vieraiden kulttuurien tutkimus on sittemmin laajentunut myös lapsuudentutkimukseen. Tämä tutkielma sisältää tyypillisen etnografian tapaan esitutkimusta, lukemista, kartoitusta, muistiinpanoja, kenttätyötä, osallistuvaa havainnointia, tutkittavien kanssa olemista ja ymmärtämistä. (Palmu 2007, 159). Lasten toimien havainnointi näyttelytilassa on empiirinen etnografinen tutkimusmenetelmä.

Lapsuudentutkimuksessa on yleistä tarkastella lapsia etnografisilla menetelmillä kouluissa tai päiväkodeissa (Paju 2013, 14), sillä nämä ovat lasten yleisimpiä toimintaympäristöjä. Etnografinen tutkimus ja menetelmät sopivat myös muihin ympäristöihin, joissa on lapsia, kuten kulttuurikeskuksen näyttelytila. Haluttaessa aidosti ymmärtää tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan ja heidän kanssaan, on tutkijalle luontevaa valita etnografia (Rantala 2006, 216). Halusin selvittää lapsen näkökulmaa ja olla heidän kanssaan yhdessä, havainnoiden. Etnografian tulisi tuntea kenttätyöympäristö, mutta mitä paremmin ympäristön tuntee, herkkyyks huomata asioita pienenee (Rantala 2006, 247). Näyttelytila ja Skidipeli Hämeenlinna ovat minulle hyvin tuttuja ja pyrin tiedostamaan tämän ja pysymään herkkänä.

Lasten käyttäytymisen ja kulttuurin tutkiminen etnografisella lähestymistavalla sopii hyvin, kun tavoitteena on ymmärtää toimintaa ja tiedonkeruu on ennalta määräämätöntä. Ennalta määräämättömyys varsinkin lasten kohdalla voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että he vastaavat haastattelukysymyksiini jotakin aivan toisesta aiheesta ja tämä on etnografiassa sallittua. Tavoitteena on kertoa ja ymmärtää lasten kokemuksia refleктоimalla omia. Haastattelu tukee havainnointimateriaalia ja käsitystäni tutkittavasta ryhmästä. Kun tutkija on itse voimakkaasti vaikuttamassa tilanteiden kulkuun ja kokemassa samaa tilannetta, on mahdollista kirjoittaa itsensä tutkimuksen sisään (Rantala 2006, 228).

Ajattelen, että koska en ole itse lapsi, kokemukseni lasten parissa työskentelyssä antaa minulle tarpeeksi läheisen kontaktin tutkittavaan kohderyhmään. Etnografisen tutkimusaineisto ei ole määrältään suuri, tutkimus perustuu laatuun, perusteellisuuteen ja syvällisyyteen. Tutkimusraportin perusteella tulee käydä ilmi, millaisesta yhteisöstä oli kyse (Rantala 2006, 251). Kerroin lapsiryhmästä ja sen toiminnasta niin, että lukija ymmärtää tutkielmassa käytetyt menetelmät ja sen tulokset.

4.2 Osallistuva havainnointi

Havainnoimalla voi saada tietoa, josta lapset eivät vielä osaa kertoa. Lisäksi lapset saattavat kertoa vain tutkijaa miellyttäviä asioita. Havainnoinnin etuna on reaaliaikainen tieto siitä mitä tapahtuu tässä ja nyt sekä tiedon pysyminen asiayhteydessään (Paalumäki & Vähämäki 2020, 131). Osallistuvassa havainnoinnissa havainnoijan läsnäolo ja toiminta vaikuttavat

havainnoidun ilmiön kulkuun (Paalumäki & Vähämäki 2020, 133). Havainnoinnin aluksi kerroin lapsille vain näyttelyn nimen ja että lapset saavat vapaasti tehdä mitä haluavat. Tavallisella opastuksella kertoisin aluksi enemmän näyttelystä, tämän ryhmän vierailu poikkesi normaalista opastuksesta lähinnä tältä osin. Kuljin ryhmän mukana ja kiinnitin erityistä huomiota lasten toimijuuteen havainnoidessa. Lasten leikkiä havainnoidessa voi oppia lapsen ajattelusta ja maailmasta (Jantunen 2009, 157).

Havainnointitutkimuksella on vaara lähteä harhailemaan. Tutkijan tulee tiukasti pitää mielessä tutkimuksen rajat (Vilkkä 2006, 88). Siksi on tärkeää, että pidin havainnoinnin aikana mielessä alustavat tutkimuskysymykset, ja pyrin seuraamaan niihin vastaamista helpottavaa toimintaa. Äänitin koko vierailun siitä hetkestä, kun lapset astuivat eteisestä näyttelyyn sisään. Lapset eivät siis olleet ryhmänä tutustuneet näyttelyyn ennen äänityksen aloittamista. Ennen äänityksen alkua selitin eteisessä tutkielmasta ja varmistin haluavatko lapset osallistua tutkimukseen. Suoritin haastattelun havainnoinnin aikana tutkimussuunnitelman mukaan ja ne limityivät luontevasti. Haastattelulle syntyi sopiva hetki, kun useampi lapsista oli piirtämässä pöydän ääressä. Sovimme ryhmän tullessa paikalle, että voimme toimia tilassa niin kauan kuin ryhmän aikuiset näkivät hyväksi ja havainnointi kestäisi sen ajan. Näin saisin tietää mikä oli ryhmän kannalta näyttelyvierailulle sopiva aika ja mitkä asiat nousivat syiksi keskeyttää vierailu juuri siinä kohtaa.

Kuva 6 Skidipeli Hämeenlinna markkinointikuva lapsi heittää noppaa / Kuva: Liina Harhala ARX

4.3 Haastattelu

Haastattelu on aikuiselle ominainen tapa tehdä tutkimusta ja aikuinen on lapsen nähden valta-asemassa (Hirsjärvi & Hurme 2017, 128). Tutkijana minun tuli tunnistaa milloin lapset haluavat vastata kysymyksiini, koska olen aikuinen ja milloin he kertoivat omasta halustaan omia ajatuksiaan. Tämä oli käytännössä kuitenkin haastavaa, sillä en voinut tietää lasten motiivia vastaamiseen. Edellä mainitusta syystä, pyrin pitämään haastattelutilanteen keskustelevana ja annoin lasten puhua myös aiheen ulkopuolisista asioista.

Teemahaastattelu sopii mielestäni lasten haastattelemiseen sen strukturoimattomuuden vuoksi. Kuvailakseni haastattelua lasten kanssa sanoisin sen olevan avoimen haastattelun ja teemahaastattelun väliltä. Lapset saivat puhua avoimesti ja myös eri teemoista kuin valmiiksi miettimäni kysymykset. Minulla oli haastattelun aikana käytössä haastattelurunko, jossa oli aiheita, joista halusin keskustella. Runko toimi hyvänä muistilappuna, sillä haastattelijan tulee huolehtia, etteivät haastateltavat eksy liian kauaksi aiheesta (Vilka 2015, 125–126).

Yksisanaisia vastauksia yritin välttää sisällyttämällä miksi-kysymyksiä vastausten väleihin. Pyrin välttämään myös kysymyksiä, joihin voi vastata kyllä tai ei.

Esikouluikäisten lasten pysyminen annetussa aiheessa voi olla haastavaa ja siksi haastattelu täytyi suunnitella huolella. Kysyin aiheen äärelle palauttavia kysymyksiä. Lasten voi olla vaikea keskittyä pitkiä aikoja ja siksi haastattelu tulee pitää lyhyenä, 15–20 minuuttia riittää (Hirsjärvi & Hurme 2017, 130). Ryhmä oli ollut jo havainnoinnin aikana näyttelytilassa ja haastattelu limittyi havainnoinnin kanssa. En halunnut luoda havainnoinnin jälkeen erilaista virallisempaa haastatteluilmapiiriä, jossa istuisimme alas ja tunnelma katkeaisi. Siksi pidin tärkeänä, että haastattelu pysyi mahdollisimman luontevana keskusteluna ja osana näyttelyssä leikkimistä.

Haastattelun hyviin puoliin kuuluu joustavuus ja se että haastattelijä voi kirjata muistiin myös, kuinka asia sanotaan, sanotun asian lisäksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Lapset vastasivat joihinkin kysymyksiin sanallisesti eri tavalla, mutta huomasin epävarmuuden heidän puhuessaan ja tulkitsin tämän niin, että he eivät välttämättä olleet juuri sitä mieltä mitä sanoivat. Päätin etukäteen, että haastattelen lapsia havainnoin aikana, kun tulee sopiva hetki. Sopiva hetki koitti, kun osa lapsista siirtyi piirtämään. Heidän piirtäessään sain kysytyä haastattelukysymyksiä ja keskustelun aikana esiin nousi myös muita aiheeseen liittyviä puheenaiheita. Lapset saivat tulla ja mennä aineistonhankinnan aikana näyttelytilassa miten halusivat. Piirtämispöydän ympärillä olevat lapset siis vaihtuivat haastattelun aikana. Haastattelussa oli välillä yksi lapsi kerrallaan, tämä tuntui sopivan hieman hiljaiselle lapselle paremmin. Hän puhui hiljaisella äänellä ja sain paremmin keskusteltua hänen kanssaan, kun olimme kaksin piirtämässä. Haastattelussa pääsin myös palaamaan havainnoissa näkemiini tilanteisiin ja kysymään lapsilta lisätietoa niistä. Yksi tilanne, johon palasin oli lapsen yritys ajaa mopolla. Havainnoissa huomasin, kuinka yksi lapsista oli menossa ajamaan potkumopolla, mutta kesken istuutumisen nousikin pois. Lapsen mennessä piirtämään sain tilaisuuden kysyä lisätietoja siitä mikä oli vaikuttanut hänen toimintansa keskeytymiseen.

4.4 Kysely ryhmän aikuisille

Tein lapsiryhmän kanssa toimiville aikuisille kyselyn, jonka he täyttivät vierailun loppupuolella. Ryhmän kanssa vierailulle saapui kaksi aikuista joista toinen oli heidän opettajansa ja toinen

lastenhoitaja. Kyselyllä kartoitetaan minkälaisia huomioita he löytävät lasten käyttäytymisestä ja toimijuudesta. Kyselyssä painotetaan avoimia kysymyksiä ja siinä pyydetään aikuisia kuvailemaan huomioita lasten käyttäytymisessä näyttelytilassa keskittyen lasten omaehtoiseen toimijuuteen. Aikuiset saattavat huomata lapsilla päiväkotiarjesta eroavaa toimintaa, joka minulta voi jäädä huomaamatta, koska en työskentele näiden lasten kanssa päivittäin. Kerroin aikuisille etukäteen tutkielmasta ja kyselystä sekä siitä, että toivoin heidän ottavan osallistuvan tarkkailijan roolin. En halunnut, että aikuiset ohjaavat tilanteita liikaa, vaan antavat lapsille tilaa leikkiä ja tutkia näyttelyä itsenäisesti. Aikuisten ei tullut ottaa liian passiivista roolia, että tilanne olisi mahdollisimman autenttinen. Autenttisuus näyttelyvierailulla oli tärkeää, jotta tutkimuksen tuloksista olisi enemmän hyötyä tulevaisuudessa. Vaikka tutkittavana kohteena oli lasten toimijuus, aikuiset vaikuttavat lasten toimijuuteen ja tutkittava ryhmä sisälsi kuusi lasta ja kaksi aikuista.

4.5 Aineiston analyysimenetelmät

Tyypillisesti laadullinen aineisto on varsin rikas ja siitä löytyy aina monia kiinnostavia seikkoja, sellaisiakin, joita tutkija ei etukäteen osannut ennakoida tai odottaa löytävänsä. Sisällönanalyysi soveltuu käytettäväksi monenlaiseen laadulliseen tutkimukseen ja se onkin yksi yleisimmin sovelletuista metodeista laadullisen aineiston tarkastelussa. Sisällönanalyysi ei oikeastaan ole konkreettinen menetelmä, vaan viitekehys, jossa toimitaan. Sisällönanalyysiin kuuluu useita vaiheita, kuten analyysiyksikön valinta, aineistoon tutustuminen, aineiston pelkistäminen, teemoittelu ja lopuksi tulkinta (Puusa 2020, 143). Teemoittelussa aineistosta etsitään toistuvuuksia ja samankaltaisuutta. Analyysin kuvailun jälkeen tulokset täytyy tulkita ja tehdä niistä johtopäätöksiä. Vaikka laadullista analyysia tekevää tutkijaa kehoitetaan kategorisoidaan aineistoa ja sitten teemoittelemaan, laadullisen aineiston analysointi ei ole mekanismista luokittelua. Taitava käsityöläinen pystyy yhdistämään yksityiskohtia ja hänen mielessään hahmottuu kokonaisuus, mikä johtaa tutkimuksessa kerrotun tarinan syntymiseen (Puusa 2020, 139).

Analyysi alkaa jo kenttätövävaiheessa, jolloin tutkija tekee valintoja ja huomioita, jonka jälkeen aineistoa aletaan käsitellä (Palmu 2007, 167). Kenttätöön jälkeen siirryin pian aineiston järjestelmiseen ja litterointiin. Halusin litteroida aineiston heti kenttätöön jälkeen, että pystyin

kirjoittamaan ylös puheen lisäksi muut tuoreessa muistissa olevat havainnot. Litteroidessa havainnointiäänitettä kirjoitin puheen lisäksi ylös tekoja, jotka merkitsin kursiivilla. Lisäksi kirjasin sulkuihin tarkennuksia, jotka avaavat tapahtumia. Rantala kuvaa kuinka teot, tekojen tekemättä jättäminen ja toiminta ovat vaarassa jäädä sivuun ja juuri ne ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä seikkoja. Pyrin olemaan tarkka juuri näiden ylös kirjaamisessa, sillä toimijuuden tutkimisessa pienet arkisetkin seikat täytyy muistaa ottaa huomioon.

Analysointia tukevat nämä sulkeisiin ja litteroinnilla merkityt huomiot tilanteista, kuten se miten lapset katsoivat kysyvästi aikuista. Tätä katsetta ei kuulu ääninauhalla, mutta se on tärkeä huomio aineistossa. Analysoin aineistoa palaamalla uudelleen ja uudelleen litterointiin ja kuuntelemalla äänitettä. Kirjasin kaikki huomioni kiinnittävät tilanteet ylös. Useamman kirjaamiskerran jälkeen esiin nousseet tilanteet valitsin tarkemman analyysin kohteeksi. Tutkimustekstissä tulee näkyä tutkijan ja kentän sekä tutkijan ja tutkittavien väliset suhteet (Palmu 2007, 170–171). Moninaisen roolini tutkijana ja taidekasvattajana olen pyrkinyt avaamaan mahdollisimman tarkasti ja kyseessä on minun tulkintani tilanteesta. Tutkimukseen osallistuneiden tulkinta tilanteesta olisi varmasti erilainen.

Analysoin aineistoa laadullisella sisällönanalyysillä ja teemoittelulla, joiden avulla aineistosta etsitään toistuvia teemoja. Miten koostettu aineisto vastaa kysymyksenasetteluun selviää lopullisesti vasta aineiston analyysivaiheessa. Analyysin apuna käytin Tuomen ja Sarajärven ohjetta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93).

4.6 Aineiston kuvailu

Aineistonkeruun kenttätyössä näyttelyvierailulla Kulttuurikeskus ARXin näyttelytilassa oli kuusi esikouluikäistä lasta ja kaksi ryhmässä työskentelevää aikuista. Näyttelyvierailu kesti noin tunnin, ja näyttely sisälsi Skidipeli Hämeenlinnan ja siihen liittyvät työpajat. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston tulee aina olla kuvallisessa tai kirjallisessa muodossa. (Vilkkä 2015, 137). Empiirisessä analyysissä tiedonantajien eli aineistoa tuottavien henkilöiden tunnistettavuus yksilöinä häivytetään. Äänitin havainnointitilanteen ja anonymisoin aineiston litterointivaiheessa. Litteroin aineiston sanasta sanaan jättäen ääninauhalla kuuluvat lasten ja aikuisten nimet pois. Käytin nimien tilalla jokaiselle yksilöityä merkintää, lapsille kirjain L ja numero sen

mukaan kuka lapsista puhui (esimerkiksi L3: Kenen vuoro?). Opettajan puhe on merkitty kirjaimella A, lastenhoitaja kirjaimella H ja itseni merkitsin kirjaimella T.

Puheen lisäksi litteroidussa aineistossa ovat näkyvillä havainnoinnin aikana tapahtuneet teot, jotka erotin puheesta kursiivilla. Laadullisen tutkijan on pohdittava, onko haastateltujen alkuperäisten ilmausten käyttö tarpeellista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 22). Lasten puhetta litteroidessa pidin tärkeänä säilyttää sanasta sanaan heidän puheensa. Lapset puhuvat lyhyemmin kuin aikuiset ja analyysivaiheessa voi löytyä tarkempia toimijuuteen viittavia sanavalintoja, kun se on säilytetty alkuperäisenä. Havainnoinnin äänitteessä oli myös paljon päällekkäisiä keskusteluja, joiden litteroinnin aikana sain käyttää tarkkuutta ja kelata ääninauhaa taaksepäin ja kuunnella sen suuremmalla äänenvoimakkuudella.

Litteroidessa tämänkaltaista paikoittain hälyistä äänitettä, koin tärkeäksi kirjoittaa kaiken talteen. Palatessa uudelleen äänitteen pariin voi löytyä sellaista joka ensimmäisellä kuuntelulla oli jäänyt kuulematta. Aineistonhankintani tuotti 50-sivuisen litteroinnin ääninauhasta. Aineistoon kuuluu lisäksi kaksi kappaletta puhtaaksikirjoitettua aikuisten kyselyä. Aineisto säilyy minulla ja koska kyseessä on pienen otannan tapaustutkimus, aineiston tallentaminen ulkoisiin tietokantoihin ei tässä tapauksessa ole tarkoituksenmukaista. Mikäli sopiva tallentamisen paikka tarjoutuu en kuitenkaan näe esteitä aineiston tallentamiselle.

4.7 Tutkijan rooli

Tutkija toimii tulkitsevana askartelijana, joka kokoaa yhteensopivista paloista kokonaisuuden, joiden on sovittava palapeliin (Rantala 2006, 257). Ammattiaskartelijana ja taidekasvattajana tämä askarteluvertaus kuulostaa mielestäni loistavalta. Kasaamalla tietoa, aineistoa ja tekstiä saan aikaan kuvauksen, josta syntyy tutkielman tulokset. Askartelu on luovaa toimintaa ja suhtaudun myös tutkijana tutkielman tekemiseen luovana prosessina. Tutkijana minulla oli monta päällekkäistä roolia, sosiaalinen ja kulttuurinen aikuinen, opas ja taidekasvattaja, pelin ja työpajojen suunnittelija, lastenkulttuurin asiantuntija, opiskelija ja työntekijä. En ole tuttu näytelyvierailulle osallistuneille lapsille, joten sain aidon reaktion peliin, toisaalta haastattelu saattoi jännittää lapsia. Minulla oli valmiiksi paljon tietoa pelistä, ja kokemuksia siitä miten muut lapset ennen tätä ryhmää ovat suhtautuneet ja käyttäytyneet pelissä.

Kenttätutkimuksessa riippuu tutkijasta ja hänen orientaatiostansa, kuinka hän asettautuu tutkijan rooliinsa. Se, miten paljon seuraa sivusta tai osallistuu toimintaan, on tutkijakohtaista. (Paju 2013, 37). Tutkijan onkin punnittava omaa asemaansa, mikä olisi tutkimuksen kannalta paras rooli. Paju häivytti itsensä mahdollisimman näkymättömäksi, Rantala sen sijaan tutki opettamiensa oppilaita ja oli hyvin näkyvässä roolissa. Oma roolini sijoittui näiden välimaastoon. Valtasuhteen välttämisen minun ja lasten välillä ei tarvinnut olla äärimmäistä, sillä tarkoituksena ei ollut sulautua lasten joukkoon, tilassa on aina opas paikalla normaalitilanteesakin.

Saadakseni lasten omaehtoista toimijuutta paremmin nähtäville, otin hyvin vähäeleisen oppaan roolin havainnoinnin ajaksi. Kerroin lapsille, että he voivat kääntyä minun puoleeni, jos he tarvitsevat apua tai heillä on kysyttävää. Tällä pyrin tekemään heille selväksi, että olen tilassa jollakin tasolla vallassa tai vastuussa oleva aikuinen, mutta en kontrolloi heidän tekemiään. Valitsin omaksi tutkijan roolikseni ARXilla työskentelevän, tutkielmaa tekevän kulttuurisen aikuisen, joka sanoittaa lapsille, että he saavat tehdä mitä tahansa ja kysyä apua tarvittaessa. Lisäksi itselleni oli ehtona se, että lasten toiminta ei ole vaarallista heille itselleen tai näyttelytilassa oleville objekteille, näissä tapauksissa puuttuisin toimintaan. Pyrin olemaan mahdollisimman läsnä lapsille ja en tehnyt siksi muistiinpanoja havainnoinnin aikana. Rooliani voisi kuvailla corsarolaiseksi. Maailman johtaviin lapsuudentutkijoihin lukeutuva Corsaro asetuu lähelle lapsia, antaen lasten lähestyä häntä kieltämättä omaa aikuisuuttaan (Kalliala 1999, 68).

4.8 Tutkimuksen eettisyys ja luvat

Lasten pyytäminen mukaan tutkimukseen ja suostumuksen antaminen kuuluu eettisesti toteutettuun tutkimukseen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eli TENKin ohjeistuksen mukaan lapsen tulee saada kehitystään vastaavasti vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja alaikäiselle on kerrottava tutkimuksesta tavalla, jonka hän pystyy ymmärtämään (TENK 2012, 9). Ratkaisin tutkielmasta kertomisen lähettämällä lapsille kirjeen, jonka varhaiskasvattaja luki heille etukäteen ennen osallistumista. Kirjeessä selitin, että teen koulutehtävää, johon tarvitsen lasten apua ja haluan kutsua heidät tutustumaan näyttelytilaan ja äänittää heidän toimintaansa

siellä. Lisäsin kirjeeseen kuvani, että olisin lapsille tutumpi tavatessamme. Kirje löytyy tutkielman liitteistä. Tässä kohtaa haluan kuitenkin korostaa, että olisin mieluiten käynyt itse paikan päällä lasten luona kertomassa tutkielmasta, mutta koronapandemia esti vierailuni.

Eettisenä haasteena etnografisessa kenttätutkimuksessa voidaan pitää kohderyhmän yllätyksellisyyttä. Lapsuudentutkimuksessa, jossa lapset ovat mukana ei voida tarkkaan tietää mitä tutkimuksessa nousee esiin. Tämän vuoksi tutkimuseettisen neuvoston ohjeiden mukaista tarkkaa ennakkosuunnitelmaa voi olla haastava toteuttaa ja noudattaa (Rutanen ja Vehkalahti 2021, 7–8). Tietoon perustuva suostumus on edellytys eettisen tutkimuksen tekemiseen ja tutkittavalla tulee olla tiedossa mm. mitä tutkimukseen osallistuminen käytännössä tarkoittaa ja mitä tavoitteita tutkimuksella on (TENK 2012, 8). Alle 15-vuotiaiden lasten vanhempien suostumus on pyydettävä, paitsi suurissa kyselytutkimuksissa, jolloin vanhempia tulee vain informoida tutkimuksesta (TENK 2012, 21). Keräsin havainnoimani lapsiryhmän vanhemmilta kirjalliset suostumukset. Suostumuslomakkeen kanssa vanhemmille toimitettiin tiedote tutkimuksesta, jossa kerroin selkeästi tutkielman tarkoituksen. Samalla ilmoitin, että aineisto kerätään äänittämällä havainnointitilanne ja litterointivaiheessa äänite anonymisoidaan, eikä henkilötietoja tai arkaluontoista tietoa ole tarpeen kerätä. Tutkielmasta selviää missä kaupungissa tutkielma on toteutettu, mutta lasten nimiä ja päiväkotia ei ole tutkimustulosten kannalta oleellista kertoa. Anoin ja sain myös kaupungilta tutkimusluvan tutkielmaa varten.

Lasten saapuessa näyttelytilaan havainnointia varten kertosin heille lähettämäni kirjeen sisällön. Lisäksi pyysin vielä lapsilta suullisen suostumuksen huoltajilta kerättyjen kirjallisten suostumusten lisäksi. Kerroin myös oman roolini tutkimustilanteessa, jossa toimin sekä taidekasvattajana että tutkijana. Arvelin että toimijuus voi olla esikouluikäisille lapsille vaikea käsite ja selitin että haluan nähdä mitä kaikkea he tekevät näyttelytilassa, jotta voin kirjoittaa koulu-tehtävän siitä, miten lapset toimivat tilassa.

Tutkielman uskottavuuden arvioinnissa tulee ottaa huomioon laadullisen tutkimuksen arvioinnin haasteet. Tilanteen ainutlaatuisuus tuo tutkielman tuloksiin erityispiirteitä, sillä lapset ja heidän kanssaan tutkimukseen osallistuneet aikuiset ovat yksilöitä. Toistettavuus toisen ryhmän kanssa voisi tuoda esiin toisenlaisia tuloksia ja tämä sopii etnografian luonteeseen, jossa lisätään ymmärrystä jostakin ilmiöstä. Tarkastelin ensin läheltä näkemiäni tapahtumia myöhemmin etäältä palaamalla aineistoon ja lukemalla aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Lopullisen luotettavuuden arvioinnin tekee lukija, aiemmat tutkimukset tukevat tuloksia.

5 Mielikuvituspullaa ja mopoilua moottoriradalla

Teemoitellessani aineistoa kirjasin ylös tarjoumia ja paloittelin niitä pienemmiksi osiksi. Seuraavaksi listasin alateemoiteltuun tarjoumaan liittyvän lapsen toiminnan ja viimeiseksi kuvailin näiden välistä suhdetta. Havaintomatriisiin sain kirjattua myös lisähuomiot, jotka tein kyseisistä tarjoumista tai toimijuuksista. Alla olevassa kuvassa esittelen taulukon, jossa käsittelin piirtämisen tarjoumaa. Piirtämiseen liittyy monta materiaalista pienempää tarjoumaa tai vaihtoehtoa, joista valita, kuten kuvasta voi huomata.

PIIRTÄMINEN
Aikuisten asettaman tarjouman ja lasten toimijuuden välinen suhde

Tarjouma	Toimijuus	Suhde
<ul style="list-style-type: none">• Piirtäminen• Piirustuspöytä• Värikkäät jakkarat• Eri värisiä puukyniä• Eri värisiä huopakyniä• Erilaisia valkoisia papereita• Liimapuikkoja• Saksia	<ul style="list-style-type: none">• Piirtämiseen ryhtymisen päätös• Pöytäpaikan valinta• Jakkaran värin valinta• Paperin, värien, aiheen valinta• Piirtäminen• Piirustuksesta kertominen• Piirustuksen lahjoittaminen aikuiselle• Valinta haluaako ottaa piirustuksen mukaan vai jättää	<ul style="list-style-type: none">• Piirtämistarvikkeet olivat pöydällä ja lapset päättivät tarttua niihin siihen aikaan kun itse halusivat.• Lapset valitsivat minkävärisen penkkiin he istuivat ja istumisasennon.• Lapset valitsivat kenen vieressä istuivat ja kenen kanssa puhuivat.• Lapset eivät käyttäneet saksia tai liimaa, he valitsivat paperia ja puukyniä sekä huopakyniä.• Lapset päättivät mitä piirustukselle tapahtuu sen jälkeen kun se on valmis.• Lapset käyttivät suoria ja epäsuoria pyyntöjä aikuiselle.

Lisähuomiot

- Lapset eivät käyttäneet ollenkaan saksia tai liimaa.
- Piirustuspöytä ja jakkarat ovat aikuisten kokoa.
- Jakkarat ovat kiikkeriä kolmijalkaisia aalto-jakkaroita.

Kuva 7 Piirtämisen tarjouma ja siihen liittyvä toimijuus / Kuva Sarina Pulkka

Jäsentämällä ja luokittelemalla kaikki aineistosta nousseet tarjoumat ja toimijuudet tällä tavalla, aineiston käsittely tuntui konkreettiselta ja selkeältä. Näistä aineistosta kirjatusta taulukoista olen teemoitellut aiheet, joiden mukaan esittelen analyysia tarkemmin. Näin sain aikaiseksi aineistolähtöisen teemoitellun analyysin, jossa tarjoumat ja toimijuus kohtaavat. Luokitteluaiheet kulkivat mielessä jokaisen analyysikierroksen ja täydensin aiheita tarvittaessa. Järjestelmällinen ja toistuva aineiston tarkastelu sekä litteroinnin lukeminen että ääninauhan kuuntelu varmistivat analyysivaiheen onnistumista.

Jaoin aineistossa esiintyneet toimijuuden ilmentymät kolmen eri teeman alle vastatakseni tutkimuskysymyksiin. Ensimmäisessä teemassa lapset leikkivät tai pelaavat ja toteuttavat toimijuutta Skidipelin tarjoumien odottamalla tavalla tai lapsialoitteisesti. Toisessa teemassa lapset ovat vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa, joko lapsialoitteisesti tai niin että he tarvitsevat toimijuuteensa aikuisen tukea. Kolmannessa teemassa lasten toimijuus kohdistuu ei-materiaaliin ja aistisiin toimijoihin. Vierailun aikana havaitut toimijuuden kohteet eli tarjoumat sisältävät usein jokaisen teeman mukaista toimintaa. Esimerkiksi potkumopoilua esittelevästä listasta voi huomata, että mopoiluun liittyy lasten leikkiä heidän ajellessa mopoilla invaluiskaa alas, aikuisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta lasten kysyessä lupia sekä ei-materiaalista toimijuutta kuten oman vuoron odottamista.

5.1 Lapset leikkivät tai pelaavat

Lasten leikkien ja pelaamisen teemassa analysoin, miten lapset leikkivät ja pelasivat tilassa ja miten lasten toimijuus näkyi leikeissä ja peleissä. Kaikki lapset aloittivat vierailun kulkemalla invaluiskaa pitkin alaspäin, jolloin yksi lapsista (L2) kertoi olleensa aiemmin näyttelyssä ja lupasi opastaa muille, miten Skidipeliä pelataan. Kaikki lapset pelasivat usean kierroksen Skidipeliä vierailun aikana. Kierrokset eivät olleet selkeitä pelejä, joissa pelataan koko pelilautalävitse alusta loppuun ja lapset saattoivat käydä välillä tekemässä jotakin muuta. Tästä ajattelen, että lapset eivät olleet kovin kilpailunhaluisia ja pelaaminen itsessään oli heille mieluisampaa kuin voittaminen ja välillä huomio kiinnittyi johonkin muuhun toimintaan.

Olen analysoinut eri pelikiirroksia ja kuvailen seuraavaksi, miten kierrokset etenivät. Ensimmäisellä kierroksella oli mukana koko ryhmä ja peli kulki ilman ohjeita, sääntöjä ja selkeitä

vuoroja. Alussa opastajaksi ilmoittautunut lapsi L2 ei saanut ohjattua koko ryhmää ja kaikkien aikuisten opastus puuttui. Puolivälissä peliä lapset alkoivat itse keksimään sääntöjä. Esimerkiksi ensimmäisenä lapsi L4 keksi säännön, että olympia-altaan kohdalla piti uida maassa. Toinen kierros alkoi ryhmän opettajan ehdottamana kahden lapsen (L3 ja L4) kanssa, kolme lapsista (L1, L2 ja L5) eivät halunneet pelata, vaan menivät ensimmäisen pelin jälkeen ensin tableteille ja sen jälkeen piirtämään. Yksi lapsista (L6) meni suoraan piirtämään ensimmäisen pelin jälkeen ja piirsi lähes koko ajan. Kolmas pelikierros alkoi, kun kolme lasta (L1, L2 ja L5) tulivat piirtämästä ja aloittivat potkumopoilla ajaen pelin lopusta. He eivät kuitenkaan ehtineet pitkälle, kun toisen kierroksen kaksi pelaajaa (L3 ja L4) tulivat heitä vastaan ja aikuinen kehotti kolmannen kierroksen lapsia väistämään. He siirtyivät ja aloittivat uudelleen pelin aloituslaatasta mopojen kanssa.

Tulkitsen näiden kolmen pelikierroksen sujumisen perusteella, että pelikierrosten kasvaessa aikuiset (A ja H) olivat huomanneet, että peli ei suju heidän odotustensa eli sääntöjen mukaisesti ilman heidän apuaan. Lapset (L1, L2, L3, L4 ja L5) tuntuivat nauttivan pelistä joka tapauksessa, sillä he halusivat pelata uudelleen ja keksivät alkaa pelaamaan mopoilleen ja pelin lopusta alkaen. Tilassa oli paljon muutakin esillä ja lasten (L1, L2 ja L5) mielenkiinto siirtyi välillä pelistä tabletteihin, ja he halusivat tutkia mitä muutakin tilasta löytyy. Sääntöpelin läsnäolo ei lopulta tuntunut lapsille merkitykselliseltä. Enkä tarkoita pelkästään Skidipeliä vaan yleisesti peliä, jossa on säännöt. Tämän tulkitsen siitä, että sääntöjen puuttuminen ei kiinnostanut lapsia. Kukaan lapsista ei oma-aloitteisesti missään vaiheessa etsinyt tai pyytänyt peliohjeita. Vaikka kysyin kaikilta lapsilta tietävätkö he missä ohje on, he eivät edes vastanneet vaan jatkoivat nopan heittelyä.

Skidipeliä pelatessa kenellekään lapselle ei tuntunut olevan suurta merkitystä sillä, jos joku pääsi pelin loppuun. Kukaan ei tehnyt suurta numeroa, kun joku pääsi maaliin asti. Lapset (L3 ja L4) ilmoittivat ”Me päästiin maaliin. Hei me voitettiin.” tai tuulettivat ja pomppivat iloisesti maaliin päästyään. Yksi hävinnyt osapuoli (L2) ilmaisi harmitustaan sanomalla painokkaasti ”Voi vitsi!”. Tästä tulkitsen, että lapset kuitenkin ymmärsivät, että kyseessä oli peli ja ajattelen että ehkä he olivat oppineet ja tottuneet tuulettamaan voitettaessa sekä harmistumaan häviöstä. Aina lapset eivät edes edenneet laudalla pelin loppuun asti tai kutsuivat maalia kodiksi ”Ihan lyhyt matka enää kotiin” (L1). Ajattelen että pelin voittaminen ei ollut lapsille niin merkityksellistä. Kilpailun voitto on usein toissijainen lasten leikkikulttuurissa ja leikin

mielikuvituksellisuus karsiutuu siinä missä säännöt tuovat selkeyttä (Kalliala 1999, 238). Lapset ymmärsivät, että peliin liittyy säännöt, kun he (L5 ja L4) halusivat aikuisten (A ja H) lukevan ohjeista ruutuihin liittyviä sääntöjä. Kun vapaaehtoisesti noudattaa sääntöjä, jotka on sisäistänyt, on vaikeaa nähdä niitä kahlitsevina (Kalliala 1999, 202). Vaikutti siltä että pelaaminen sääntöjen mukaan ei tuonut lapsille lisäarvoa Skidipelin kaltaisen näyttelyn kokemiseen sillä lapset valitsivat leikkilisen lähestymistavan sääntöpelin sijaan.

Lasten leikeissä Skidipelin kuvitetut pahvimökit saivat erilaisia toimintoja kuin näyttelyn tekijät olivat suunnitelleet. Yksi mökki olikin lasten (L5 ja L2) mielestä sateensuoja, vaikka se esitti Hämeen linnaa. Mökeistä tuli myös poliisilaitos, johon lasten (L3 ja L4) mukaan kuului ajaa mopoilla. Lapset (L4 ja L2) toiminnallistivat myös pelilaattoja oma-aloitteisesti. Tullessaan pelissä tiettyyn ruutuun he keksivät siihen liittyvän toiminnon. Olympia-altaan laatalle päästyään he (L3 ja L4) alkoivat uimaan lattialla, ja moottoriradan kohdalla he (L1, L2 ja L5) alkoivat ajaa potkumopoilla. Koen että erilaisten toimintojen kokeileminen Skidipelissä sai lapset keksimään uusia leikkejä ja pelejä ja he inspiroituivat tilan tarjoamista mahdollisuuksista. Lapsen (L3) aloittama kukkuuleikki alkoi, kun lapsi kurkkasi minua pahvimökin ikkunan lävitse. Leikin aloittaminen oli lapsialoitteista toimintaa, johon lähdin mukaan. Olin kulkemassa mökin ohitse, kun lapsi kurkkasi ikkunasta ja huusi minulle ”kukkuu!”, vastasin ”kukkuu” ja jatkoimme vuorotellen tämän hokemista hetken. Leikki loppui, kun lapsi lähti pois. Lasten leikkejä tutkineen Kallialan ajatukset tukevat tätä tulkintaa. Lasten ja aikuisten kulttuurien limityessä toisiinsa leikkikulttuurissa lapset toimivat ilman pakkoa ja omimmillaan. Lasten leikkikulttuurissa asiat saavat uusia merkityksiä ja toiminta on kokeilevaa. (Kalliala 1999, 58).

Lapset (L3 ja L4) ehdottivat invaluisikan laskemista potkumopoilla. Myös lapsiryhmät, jotka olivat vierailleet näyttelyssä aiemmin, olivat kokeneet tämän todella hauskaksi toiminnaksi. Invaluisikan loppupäähän aseteltiin pehmeitä raheja, joihin he (L3 ja L4) törmäilivät. Lapset leikkivät kaikkialla missä he liikkuvat (Karimäki 2005, 106). Leikin ja pelin erottaminen toisistaan voi olla haastavaa ja tulee pohtia, onko se edes tarpeellista. Leikkiä on määritelty eri tavoin ja usein käytetään Cailloisin nelijakoa Karimäki kuitenkin huomauttaa, että leikin määrittelyissä korostetaan usein vapaaehtoisuutta, joka ei päde kaikkeen leikkiin (Karimäki 2005, 106).

Ryhmän aikuisille teettämäni kyselyn mukaan opettaja (A) koki, että lapset olisivat alkaneet leikkimään, mikäli vierailu olisi jatkunut pidempään. Tämä hämmensi minua aluksi, sillä havaitsin selvää leikkiä jo havainnointitilanteessa. Leikkien määrittely auttaa siinä mielessä, että

ilmeisesti opettaja määritteli leikiksi täysin vapaan roolileikin, joka Cailloisin jaolla olisi *mimicry-leikki*.

Skidipelissä havainnointi osoitti, että tilassa sekä pelattiin että leikittiin, ja joskus nämä myös sekoittuvat toisiinsa. Pelaamisella tässä yhteydessä tarkoitan sitä, kun lapset selvästi pelasivat sääntöjen mukaan heittämällä noppaa, etenemällä ruutuja pitkin ja Skidipelin peliohjeen sääntöjä seuraten. Sääntöleikeissä on säännöt kilpailemisen vuoksi (Kalliala 1999, 49). Tämänkaltaista sääntöpeliiä, jossa arpakuutio ja sattuma määrää voittajan voi kutsua myös *alea*-leikiksi Cailloisin nelijaon mukaan (Kalliala 1999, 42). Lapset (L1, L2 ja L5, myös L3 ja L4) leikkivät näyttelytilassa myös täysin kuvitteellisia leikkejä, joissa heillä oli kuvitteelliset roolit ja pelin elementit toimivat esimerkiksi sateensuojina tai poliisilaitoksena. *Mimicry*-kuvitteluleikki sisältää täysin kuvitteellisia rooleja ja maailmoja (Kalliala 1999, 43). *Alean* ja *mimicryn* välillä seilasi leikki, joka saattoi tapahtua osana peliä, mutta mukana oli kuvitteellisia elementtejä.

Pelilaudalla pelatessa aikuisten (A ja H) ohjaamina lapset saattoivat keksiä uusia sääntöjä. Nämä uudet säännöt muistuttivat sekä mielikuvitusleikkiä että sääntöleikkiä. Lapset (L1 ja L2) väittivät peliä ohjaavalle opettajalle (A), että tässä kohtaa peliä, jossa ollaan ruudussa nimeltä moottorirata, kuuluu ajella tilassa olevilla potkumopoilla ympäriinsä. Lapset (L1, L2 ja L5) lähtivät pelilaudalta ja alkoivat päristellä mopoilla ympäriinsä ja näyttivät leikkivän moottoriurheilijoita. Aikuiset (A ja H) olivat hämillään tästä säännöstä, jota he yrittivät turhaan löytää peliohjeesta. Lapsille olisi ollut mahdollista voittaa sääntöpeliiä *alea* käyttämällä kuvitteluleikkiä *mimicry*ä. Nämä kaksi leikkityyppiä *alea* ja *mimicry* kerrostuivat toisiinsa, aivan kuten silloin kun lapset jäljittelevät shakin peluuta (Kalliala 1999, 48).

Nostan lasten iän esiin tässä kohtaa vain, koska sillä on jollakin tavalla merkitystä tutkielman tulosten kannalta. Kulttuurintutkijan intresseissä ei ole iän tai kehitystason osoittaminen, ikäkauden merkitystä on kuitenkin vaikea ohittaa (Kalliala 1999, 55). Lasten (L1-L6) aloittaessa ensimmäisen kierroksen Skidipeliä ensin itsenäisesti ilman aikuisen ohjausta, oli nähtävissä kykenemättömyys seurata muiden pelaajien vuoroa sekä sopia yhteisiä sääntöjä. Kerroin aluksi kuinka yksi lapsista (L2) lupasi kertoa muille, miten peliä pelataan. Hän yritti koota muut lapset pelaamaan ja lapset heittivät noppaa ja vaikuttivat hämmentyneiltä, miettiessään kenen vuoro on seuraavaksi. Tämä lapsi yritti kertoa muille sääntöjä, joita muut eivät pystyneet noudattamaan. Tämän seurauksena lapsi menetti kontrollin muusta ryhmästä, ja pelin aloitus ei sujunut organisoidusti.

Kaikki lapset toteuttivat toimijuutta näyttelyvierailulla leikkimällä ja pelaamalla. Lapset leikkivät yhdessä toistensa kanssa ja ottivat myös minut mukaan leikkiin pyytämällä (L1 ja L2) minua toimimaan leikin äänimaailman operoijana. Lapset kokivat tilan ja minut turvalliseksi aikuiseksi kenen kanssa voi myös leikkiä. Edellytyksenä leikin syntymiselle on turvallinen tila (Jantunen 2009, 143). Tulkitsin, että ryhmän opettaja (A) tarkoitti leikillä pidempikestoisia, monimutkaisempia juonellisia roolileikkejä ja itse pidin leikkeinä myös lasten lyhyempikestoisia mielikuvitusta osoittavia tekoja.

POTKUMOPOILU

Aikuisten asettaman tarjouman ja lasten toimijuuden välinen suhde

Tarjouma	Toimijuus	Suhde
<ul style="list-style-type: none"> • Potkumopot • Invaluiska • Pehmeä rahi • Raput 	<ul style="list-style-type: none"> • Potkumopolla ajamisen halukkuuden ilmaisu • Mopon jonottaminen eli oman vuoron odottaminen • Mopolla ajaminen • Luvan kysyminen saako ajaa invaluisassa. • Pehmeiden rahien asettaminen luiskan alapäähän • Mopolla törmäily raheihin • Poliisileikki • Kysyminen saako ajaa rapuista • Rapuista ajamisesta kieltäytyminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapset päättivät milloin halusivat ajaa mopoilla. • Potkumopoja oli kolme eli lapset jonottivat ja odottivat omaa vuoroaan. • Aikuiset puuttuivat välillä jos joku ajoi todella kauan, että muutkin saisivat ajaa. • Aikuiset neuvoivat mikä on turvallinen kulkusuunta, liuskaa alas ja rappuja ylös. • Lapsi sai aikuiselta luvan jaa mopolla raput alas. • Aikuiset eivät osallistuneet fyysisesti mopoilla ajamiseen.
<p>Lisähuomiot</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapsi tuntui hämmentyvän kun sai luvan ajaa rappuja alas ja päätti itse olla tekemättä niin. 		

Kuva 8 Potkumopoilun tarjouma ja siihen liittyvä toimijuus / Kuva: Sarina Pulkka

5.2 Aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus

Vuorovaikutus lasten ja aikuisten välillä on teema, jossa esittelen toimijuuteen vaikuttaneita vuorovaikutustilanteita. Ensimmäisen pelivuoron alussa lapset (L1, L3-L6) vaikuttivat hämmentyneiltä ja katsoivat vuoron perään meitä aikuisia odottaen ohjeita, mitä heidän kuului

tehdä ja keneltä saivat ohjeita. Minä tai kaksi lapsiryhmän mukana tullutta aikuista, jotka olivat tilassa, eivät puuttuneet tähän. Näyttelyssä aiemmin ollut lapsi (L2) alkoi kertoa miten pelata nopilla. Muut lapset kuuntelivat hetken, kunnes alkoivat hajaantua. Tilanne oli hieman sekava, kukaan (A, H tai T) ei ottanut päävastuuta ryhmän vetämisestä ja lapset (L2, L3 ja L4) alkoivat luetella ääneen näkemiään asioita. He kartoittivat tilasta löytyviä esineitä ja luettelivat kuvituksien aiheita kuten kaivon kansi, raitamatto ja bussi. Raitamatossa oli mustia ja valkoisia raitoja ja se kuvastaa pelissä suojatietä.

Lapset yrittivät muodostaa peliä varten joukkueita siinä onnistumatta. Osa (L1, L2 ja L5) aloitti pelin kuitenkin omillaan. Lapset kysyivät varmistusta tekemisilleen toteamalla jotakin ja katsomalla minuun. He (L6) sanoivat pehmeistä raheista, että niihin voi istua ja kertoivat minulle, että he (L1 ja L2) ottivat nopan. Varsinkin aluksi näitä varmisteluja tai hyväksyntää haettiin enemmän kuin vierailun loppupuolella. Osa lapsista (L1, L2 ja L6) kaipasi aikuisten vahvistusta toimintaansa kysymällä luvan tai katsomalla kysyvästi. Alussa tätä oli enemmän, mitä enemmän aikaa kului, sitä vähemmän varmistelua kaivattiin. Lasten oma toiminta limittyi aikuisten kanssa olevaan vuorovaikutukseen läpi aineiston, alun varmistelun jälkeen enemmän tasavertaisemmaksi kommunikaatioksi. Hyvä muistutus, että lapsen ja aikuisen valtasuhdetta ei tarvitse aina tuoda negatiivisen kautta keskusteluun (Stolp 2011, 63). Sen lisäksi että lapsi itse ottaa kontaktia aikuiseen, aikuinen voi myös tarjota lapselle jotakin sellaista, jota lapsi ei itse tiedä voivansa pyytää tai haluta.

Lasten keksimät toiminnot eri pelilaatoille vaikuttivat myös ryhmän kahden aikuisen (A ja H) toimintaan. Aikuiset luulivat, että toiminnot kuuluivat pelin sääntöihin ja alkoivat etsimään ohjevihkosta näitä toiminnallisia ohjeita. Ajan kuluessa lapset rohkaistuivat toimijoina, päätellen tämän siitä, että he eivät tarvinneet aikuisen hyväksyntää asioiden tekemiseen. He tulivat tutuiksi minun toimintatapani kanssa ja huomasivat, että en ole tilassa määräämässä heidän toimintaansa. Ketään lapsista ei tuntunut alun jälkeen häiritsevän se, että kukaan ei johdantanut tai ohjannut toimintaa. Sen sijaan juttelin ryhmän opettajan kanssa siitä, kenen oli tarkoitus opastaa peliä. Opettaja oli aiemmin käynyt opastuksillani muissa näyttelyissä, joissa olin erilaisessa roolissa. Muistutin tutkielman liittyvän lasten omaehtoiseen toimintaan, jonka jälkeen hän ymmärsi miksi en ollut niin aktiivisesti ohjaamassa sekä otti itse näkyvämmän roolin pelin ohjaamisessa.

Ensimmäisen pelikierroksen jälkeen opettaja ehdotti uutta kierrosta, mutta lapset (L1, L2 ja L5) halusivat mennä tableteille. En missään vaiheessa kertonut lapsille mitä kaikkea tekemistä tilasta löytyy, vaan he huomasivat kaksi tablettia itse ikkunalaudalla ja kysyivät luvan mennä ottamaan ne. Lasten opettaja huomasi, että kaikki lapset eivät välttämättä ole samaa mieltä ja antoi muille tilaa sanoa oman mielipiteensä, ettei yksi voimakastahtoinen lapsi (L2) määräisi muita. Näitä tilanteita, joissa lapsille annettiin valinnanmahdollisuuksia vaikuttaa toimintaan, oli vierailun aikana paljon. Ryhmän aikuiset huomasivat sellaiset tilanteet, joissa yksi lapsi (L2) johdatti muita ja aikuiset varmistivat, että lapset eivät toimisi vastoin lasten omia toiveita. Yksi lapsi (L3) kysyi minulta voisiko hän laskea rappusia pitkin mopolla. Minä kannustin häntä kokeilemaan, mutta lapsi katsoi minua epäluuloisesti ja päätti laskea vain luiskaa alas. Tässä kohdassa lapsi (L3) teki itse valinnan toimia minun kannustustani vastaan, ja koska rappusista laskeminen olisi voinut olla vaarallista, olin oikeastaan tyytyväinen tähän lapsen itse valitsemaan toimintaan.

Lapset ottavat kontaktia aikuisiin, aikuiset asettavat rajat ja lapset joko tottelevat tai vastustavat niitä. Välttelin analysoidessa lasten toimijuuden tutkimuksessa yleistä tapaa, jossa keskitytään liikaa lasten ja aikuisten väliseen toimijuuteen. Pajun mukaan tutkimus jää tällöin mustavalkoiseksi ja perustuu vastakkainasetteluun (Paju 2013, 28). Huomioni voi keskittyä enemmän lasten keskinäiseen sekä lasten ja tilan väliseen vuorovaikutukseen, mutta on välttämätöntä käsitellä myös lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta, kun tutkimuksen kohteena on aikuislähtöisesti lapsille tuotettu lastenkulttuuri, jota aikuiset ohjaavat.

Lapset ohjailivat aikuisia erilaisilla käskyillä. Lapset halusivat, että aikuinen (A, T) pistää jonkin esineen tiettyyn paikkaan (L6) tai laittaa tabletista ääniä (L2). Lasten ohjeet aikuisille olivat joko suoria ”Laita se ääni.” (L2) tai epäsuoria ”Onkohan täällä tyhjää paperia?” (L6). Suorat pyynnöt kertovat rohkeammasta toimijuudesta ja epäsuorat ovat myös hieman epävarmempia. Tulkitsen myös, että tabletin käyttöön voi liittyä yleisesti enemmän tuen tarvetta aikuisilta ja lapsen tunne siitä, että hänellä on oikeus saada apua sen käyttöön. Piirustuspöydän paperin voi olla vaikka loppunut eikä sitä saa enää lisää, eikä lapsi välttämättä tiedä voinko minä hakea sitä lisää jostakin. Epäsuora kysymys on tiedustelevampi koko tilanteeseen nähden. Aikuisten tulisi kuunnella lasta, pysähtyä ja ottaa oppia lasten tavasta ajatella (Jantunen 2009, 141). Lapsi (L2) yritti saada opettajan (A) huomiota ja kun aikuinen ei huomannut lapsi toisteli intensiivisesti neljä kertaa peräkkäin ”katso mihin laskin, katso mihin laskin, katso mihin laskin,

katso mihin laskin”. Näen tämän toiminnan hyvin lapsille tyypillisenä ja tilanteesta tulee mieleen lasta esittänyt Putous-ohjelman sketsihahmo, jonka hokema oli ”kato mua kato mua kato mua”.

Näyttelytilaan liittyy myös pelisääntöjen lisäksi tilan sääntöjä, kuten voimme huomata siitä, kuinka lapset toivoivat aikuisen ohjausta. Lapset kysyivät ”Mitä tässä lukee?” (L4), ”Mitä tässä tapahtuu?” (L5) tai ”Mitä tällä kuuluu tehdä?” (L6). Lapset ajattelevat tilaan ja peliin liittyviä sääntöjä, vaikka niistä ei ole puhuttu heidän kanssaan. Lapset (L3 ja L4) eivät kokeneet voitonsa aloittaa peliä lopusta ennen kuin se tuli puheeksi minun kanssani ja kysyin ”Miksi ei voisi?”, jonka jälkeen he aloittivat pelin viimeisestä pelilaatasta. Lapsi (L3) kysyi lupaa myös siihen voisiko peliä pelata mopoilla ajaen. Ajattelen että he näkivät nämä tarjoumat, mutta eivät uskaltaneet tarttua niihin itsenäisesti. Näyttelytilassa voi olla muitakin lasten huomaamia tarjoumia, joiden kanssa heidän toimijuutensa jäi toteutumatta tästä syystä. Nämä vain sattuivat tulemaan puheeksi kanssani havainnoinnin aikana.

Kun kaksi lapsista (L3 ja L4) aloittivat pelin maalista alkuun päin, syntyi tilanne, jossa joukkueet törmäsivät. Lasten (L3 ja L4) törmättyä toiseen joukkueeseen (L1, L2 ja L5) opettaja ohjasi lapset aloittamaan toisesta suunnasta. Tulkitseen että opettaja halusi varmistaa pelin sujumisen ja sen että joukkueiden törmäämisestä ei aiheudu harmia tai selkkausta kummallekaan joukkueelle. Aikuisen puuttuminen tilanteeseen esti lasten suunnitelman, ja he eivät päässeet kokemaan peliä ”väärästä” suunnasta aloittaen, vaan siirtyivät aikuisen kehotuksesta aloittamaan pelin alusta päin.

Näyttelytilassa oli Skidipelin lisäksi työpajatoimintaa varten pöytä, jolla oli piirustusvälineet. Tämän pöydän ääressä istuessa minulla oli eniten vuorovaikutusta lasten kanssa. Piirtäminen osoittautui suosituksi ja lapset viettivät pöydän äärellä aikaa. Toteutin haastattelun piirtämisen yhteydessä, koska siinä lapset olivat sopivasti pysähtyneenä ja tuntui luonnolliselta keskustella. Osa lapsista (L3 ja L4) piipahtivat kurkkaamassa, mitä pöydällä oli tai mitä siellä tehtiin, yksi lapsista (L6) viihtyi pöydän äärellä lähes koko loppuvierailun ajan. Osa kävi välillä muualla ja tuli sitten takaisin (L1, L2 ja L5). Piirustuspöydän äärellä kaikki lapset olivat tarttumatta tarjoumiin, joita aikuiset olivat asettaneet. Liimat ja sakset jäivät kokonaan käyttämättä ja lapset keskittyivät kynillä piirtämiseen askartelun sijasta.

Pöydän äärellä haastattelu polveili Skidipelistä myös muihin peleihin. Peleistä puhuttaessa yksi lapsista (L2) nosti esiin kakkapelin. Kyseessä on *Who did it?* -niminen lastenpeli, jossa kysytään kenen lemmikki kakkasi lattialle ja yritetään ehtiä laittamaan omasta kädestä lemmikkikortti pöytään ennen muita. Peli oli minulle ennestään tuttu, sillä se on todella suosittu samanikäisten lasten keskuudessa. Lapset tuntuivat olevan innoissaan, kun tiesin mistä he puhuivat. Yksi lapsista (L2) kutsui minut kylään omaan kotiinsa pelaamaan kakkapeliä ja osoitti näin luottamuksensa minua kohtaan. Opettaja kertoi asiantuntevasti kokemuksestaan, että vuodesta toiseen lasten jutut menevät usein lopulta kakkaan. Aikuisilta kakasta puhuminen ei ole niin hyväksyttävää ja kokemukseni mukaan opettajien suhtautuminen vaihtelee, osa kieltää puhuminen vessajutuista ja osa sivuuttaa ne ja vaihtaa puheenaihetta.

Havainnointiaineiston mukaan leikissä vallan ottanutta lasta (L2) yritettiin hillitä aikuisten (A ja H) toimesta. Lapsi, joka yritti johdatella muita pelin alussa, oli käynyt Skidipelissä aiemmin ja hän halusi selvästi auttaa muita lapsia, joille Skidipeli oli vieraampi. Tulkitsen, että hillitessään lasta opettaja mahdollisti muille lapsille oman kokemuksen saamisen ilman, että tämän yhden lapsen kokemus vaikutti liian voimakkaasti. Kyselystä kävi myös ilmi, osa lapsista ottaa näkyvämmän roolin ryhmässä. Aikuisen yksilöllisesti tuntemat lapset pääsevät tämänkaltaisella ohjauksella esiin ujoudestaan huolimatta, kun voimakkaita persoonia hieman joudutaan hillitsemään ja ryhmästä tulee toimivampi aikuisen näkökulman mukaan. Lapsen vallankäytöstä leikkien yhteydessä kirjoittanut Kalliala kertoo, että lapsi tarvitsee hyvän mielikuvituksen ja kyvyn johdatella muut jakamaan oma illuusio. Ohjaamiseen voi liittyä myös vallanhalua, mutta se ei ole rooliin hakeutuessa ensisijainen tekijä. On hallittava juoni, osattava kertoa se muille sekä johdatella heitä niin, että leikkijöille jää improvisaatiolle tilaa. Aikuisille tämä voi näyttäytyä liialliseksi vallankäytöksi, mutta oikeasti harva lapsi kykenee kaikkeen tähän. Valtaa käytetään yhteiseksi hyväksi. (Kalliala 1999, 190). Lapsilähtöinen toiminta yleistyi 1990-luvulla, jolloin pinnalle nousi yksilökeskeisempi ajattelu, joka pyrkii ottamaan huomioon jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet (Turja 2020, 40). Ottamalla huomioon nämä tarpeet, saadaan myös yksilön toimijuuden mahdollisuuksia paremmin esiin. Ujoa lasta rohkaisemalla ja tukemalla hän voi löytää uusia tapoja toimia.

Sekä havainnoissa, että analysoidessa litteroitua aineistoa huomasin, että lapset ottivat minuun kontaktia eri tavoilla. Sekä verbaalisesti, että fyysisten keinojen avulla, kuten katseella, huitaisemalla kättä tai koskettamalla minua. Joskus lähestyin lasta (L6) ilman lapselta tulevaa

kontaktinottoa, kun lapsi oli vetäytynyt syrjään muista ja oletin hänen tarvitsevan huomioni. Pysin lähestymällä huolehtimaan, että hänkin pääsee osallistumaan. Näyttelyn historiallisiin kohteisiin liittyvää tietoa pyrin kertomaan vain, jos lapset sitä itse kysyivät. Aikuisia tarvitaan osoittamaan 6-vuotiaille, että he osaavat ja tekevät jotakin. Sellaisia aikuisia ei tarvita, jotka selittävät lapsille kaiken juurta jaksain (Jantunen 2009, 135). Lasten ja aikuisen välisten erojen korostamisen ja niiden häivyttämisen ongelmaan on törmännyt myös lasten teatteriprojektissa toimijuutta tutkinut Stolp. Hän kysyy lisäämmekö lasten toiseutta vai vähättelemme erityisyyttä? Lapsen maailman näkeminen erillisenä aikuisista aiheuttaa vaikeuksia. Miten kunnioittaa lasten ja aikuisten eroja, mutta olla tuottamatta niitä lisää? (Stolp 2011 60).

Havainnointiaineiston perusteella lapset saattoivat käskyttää aikuisia pyytämällä tekemään jotakin heitä varten tai toimivat itsenäisesti keksimällä uusia sääntöjä. Lasten toimijuus vaikutti myös aikuisiin. Huomasin, että konkretian puute vaivasi aikuisia lasten keksittyä laattoihin mielikuvitusääntöjä. Pelilaatassa oli ohje, jonka mukaan piti kuunnella työväen puheita. Aikuiset miettivät, mistä sen puheen voisi kuulla. Lasten luoma konkretia laattoihin liittyvistä lasten itse keksimistä säännöistä vaikutti siihen, että aikuiset uskoivat työväen puheenkin olevan konkreettinen kuvitteellisen sijaan.

Ryhmän aikuisten antamaan lasten oikeuteen valita itse toimintansa vaikutti osittain oma kannustukseni. Sanoin lapsille heidän kysyessään jotakin, että he saavat itse päättää. Tämä kannustus itsenäiseen ajatteluun tarttui vierailun aikana aikuisiin (A ja H), ja he alkoivat toimia esimerkkinä mukana. Aikuiset kysyivät, pelaisivatko lapset seuraavan kierroksen Skidipeliä, sen sijaan lapset pyysivät päästä tableteille. Vastasin tilanteeseen kertomalla lapsille, että he voivat tehdä ihan mitä haluavat ja he valitsivat tabletit. Tämä vapauden antaminen vaikutti aikuisiin, sillä hetki tämän jälkeen aikuinen kertoi lapselle, että tämä voisi aloittaa pelaamisen mistä kohtaa tahansa hän haluaa. Tämä vapauden antaminen lapsille johtuu uskoakseni osittain oletettujen aiempien roolien purkamisesta ja tutkimustilanteen vapaasta luonteesta.

Kerroin aiemmin, että lapsilta tuli sekä suoria että epäsuoria pyyntöjä aikuisille. Näen, että suorat pyynnöt ovat voimakkaampia osoituksia siitä, että lapsella oli oikeus valita juuri se toiminta, tablettien äänien kanssa tapahtui juuri näin, että lapsen (L2) pyynnöt minulle olivat käskymuodossa. Piirtämisen yhteydessä pyynnöt olivat epäsuoria ja lapsi (L6) pohti minun kuulleni ääneen, onkohan tyhjää paperia tarpeeksi. Hän ei kuitenkaan pyytänyt minulta suoraan lisää paperia. Hän kuitenkin lisää paperia ja kun toin ne takaisin, lapsi (L6) sanoi suoraan

”Pistä ne tonne.” Tulkitsen nämä suorat käskyt vahvemman toimijuuden osoitukseksi ja epäsuorat tunnustelevalle toimijuudeksi, jossa tunnustellaan, olisikohan joku asia mahdollista. Kun oli selvinnyt, että paperia on tulossa, se oli lapselle selkeää ja hän pyysi minua laittamaan sen paikkaan, johon toivoi sitä.

Lapset (L2 ja L5) lahjoittivat piirustuksiaan minulle oma-aloitteisesti, he olivat piirtäneet perheenjäseniään. Lahjojen antaminen voidaan nähdä luottamuksen osoituksena. Piirustuspöydän yhteydessä ei ollut ohjeita ja lapset (L1-L6) valitsivat itse piirtämisen aiheensa. Yksi lapsista (L6) kokeili jokaista väriä paperille eikä piirtänyt mitään esittävää. Pöydällä olleet liima ja sakset eivät kiinnostaneet näitä lapsia ja ne jäivät käyttämättä. Pöydän ääressä keskustellessa kysyin lapsilta, olivatko he käyneet muissa näyttelyissä ja he nostivat esiin kirjaston, Nick Ervinckin näyttelyn Hämeen linnalla sekä HPK-näyttelyn. Kirjastossa on näyttelytilat ja Nick Ervinckin näyttely oli esillä kesäkuusta marraskuuhun vuonna 2021 eli myös Skidipelin kanssa samana ajankohtana.

Haastatteluaineistossa lapset (L1, L2 ja L5) nostivat esiin myös Jystuna Koeken ja Mimosa Palen valokuvat, jotka olivat esillä ARS Hämeen kesänäyttelyssä 2021. Valokuvissa oli alastomuutta ja intiimialueille aseteltuja metsän antimia kuten sienia. Näyttely oli esillä Kortteli2 -nimisessä taidetilassa hylätyssä kauppakeskuksessa Hämeenlinnan keskustassa. Lapset olivat käyneet siellä eskarin kanssa ja lapset kertoivat siitä kuinka hauskoja pyllyyn laitettut sienet olivat heidän mielestään. Opettaja (A) sen sijaan olisi halunnut, että teoksista olisi varoitettu etukäteen. Lapsille sopivan tai sopimattoman materiaalin valinnan tekevät yleensä aikuiset ja näyttelyissä teoksiin saatetaan lisätä ikäraja tai varoitus herkille katsojille. Lapset haluavat joskus käsitellä ohjaamissani työpajoissa aiheita, joita ryhmän aikuiset pitävät sopimattomina kuten ulosteita tai väkivaltaa. Pyrin näissä tilanteissa keskustelemaan opettajan kanssa siitä, mikä on lapsen taiteellisen toiminnan rajoittamisen syy. Joskus opettaja antaakin luvan jatkaa tai keskustellessa yhdessä lasten kanssa miksi jotkut aiheet eivät olisi sopivia.

Lapset (L1, L2 ja L5) pyysivät apuani tablettien äänien soittamisessa. He keksivät äänileikin, jossa he liittivät ääniä ympäröivän tilan esineisiin ja yhdistelivät äänet ja tilan tarjoumat luovasti uudeksi leikiksi. He eivät kuitenkaan lopulta olleet tyytyväisiä toimintaani äänien operoijana ja halusivat tehdä ääniä minulle. Lapset (L2 ja L3) korjasivat puhettani, kun kutsuin pahvirakennusta mökiksi, vaikka se oli lasten mielestä poliisiasema. Puheeni korjaaminen kertoo

mielestäni siitä, että lapset tunsivat olonsa hyväksytyiksi ja tasa-arvoisiksi. Jos he olisivat pelänneet mitä tilassa saa tehdä, he eivät olisi uskaltaneet korjata sanojani.

Kuva 9 Skidipeli Hämeenlinna markkinointikuva lapset pelaavat / Kuva: Liina Harhala ARX

5.3 Ei-materiaaliset ja aistiset toimijat

Ei-materiaaliset ja aistiset toimijat teemassa esittelen aistein havaittavia ei-fyysisiä toimintoja kuten äänet, taidot, sosiaaliset suhteet ja toimijuuden ulkopuolelle jääneet materiaaliset esineet. Toimijuuden tunnistamisessa auttaa toiminnan seurauksen vaikutusten ymmärtäminen (Alanen & Karila 2009, 92). On helpompaa löytää aineistosta lasten toimijuuden muodot, jotka ovat esimerkiksi verbaalisia, kuin pieni toiminta. Tutkielmani feministisen toimijuuskäsitteen mukaan juuri nämä pienet toiminnat ovat tärkeitä. Etsimällä toiminnan seurauksia aineistosta saatoinkin löytää myös pienempiä toimijuuden muotoja, jotka olisivat jääneet muuten huomaamatta.

Tilan äänet ovat yksi ei-materiaalisista ja aisteihin liittyvistä toimijoista tilassa. Havainnointiaineistossa ääntä syntyi ihmisistä, tilassa olevista esineistä sekä tabletilla olevasta

äänisovelluksesta. Lasten saavuttua tilaan siellä toimiminen oli aluksi äänenvoimakkuudelta hiljaisempaa. Lapset puhuivat hiljempaa eivätkä koskeneet esineisiin tai tablettiin. Mitä pidempään tilassa oltiin, sitä enemmän äänenvoimakkuus nousi. Tämä voi kertoa siitä, kuinka lapset rentoutuivat, tunsivat olonsa hyväksytyksi, uskalsivat sanoa ajatuksiaan ääneen ja omaksuivat tilan toimintatavat. Puolen tunnin kuluttua tilan äänenvoimakkuus oli jo noussut korkeaksi ja lapsi (L2) esimerkiksi huusivat minua nimeltä toiselta puolelta tilaa.

Toinen havainnointiaineistosta löytnyt ei-materiaalinen toimijuuden toteuttamisen tapa on lukutaito. Osa lapsista osasi lukea ja se vaikutti tilassa olemiseen, siellä toimimisen mahdollisuuksiin ja tarjoumiin tarttumiseen. Lapset (L2 ja L3) katselivat pelilaattoja ja lukivat paikkojen nimiä ääneen ja kertoivat aina kun tietävät sen paikan. Lukutaitoiset lapset (L2 ja L3) saattoivat lukea pelilaatan tekstin ja todeta että ”Piparkakkutalo on se hyvä ravintola”. Tämä osoitti, että lapset tunsivat Hämeenlinnalaisia paikkoja, joita peliin oli valittu. Ryhmän aikuinen (H) myös muistutti minkä rakennuksen ohi he olivat kulkeneet kävellessään ARXille. Lapset (L1, L4, L5 ja L6), jotka eivät osanneet lukea eivät voineet hyödyntää näitä pelilaattojen tarjoumia. Kun useampi lapsi kulki pelilaatan päälle, sen luki ääneen jompikumpi lukutaitoinen lapsi. Jos laatalla ei ollut lukutaitoista lasta, aikuinen (A, H tai T) kertoi missä kohtaa lapset olivat.

Piirustuspöydän äärellä tehdyssä haastattelussa yritin selvittää, näkevätkö lapset tilalle mitään rajoituksia. Näen nämä rajoitukset ja säännöt, jotka liittyvät tilaan ei-materiaalisina vaikuttajina toimijuuteen. Kun kysyin mitä tilassa ei saa tehdä, vastaukset liittyivät ihmisten käyttäytymiseen. Haastatteluaineiston mukaan tilassa ei saa lasten (L2, L3 ja L5) mielestä kiusata, huutaa tai kiljua, koska se on rumaa käytöstä ja tulee meteliä. Nämä säännöt kuulostivat sellaisilta, joita on yhdessä sovittu päiväkodissa. Toimijuus ei ole pelkästään yksilön vastuulla, ajattelen että varsinkin lasten toimijuuteen vaikuttaa myös heidän ryhmänsä toimintatavat ja ympäristö, jossa he ovat. Lapset eivät omasta mielestään saa aiheuttaa meteliä ja usein odotus on, että erilaisissa tiloissa lasten tulisi olla hiljaa ja olla aiheuttamatta häiriötä muille ihmisille.

Äänenvoimakkuuden nousemiseen vaikutti myös se, että aluksi kaikki olivat yhdessä (L1-L6, A, H, T) ja loppua kohden eriytyivät ryhmiin (L1, L2 ja L5), pareihin (L3 ja L4) tai yksilöleikkeihin (L6). Tilaan syntyi enemmän rinnakkaista toimintaa ja sen myötä enemmän ääntä. Havainnoinnin aikana kovin suurta riehaantumista ei ehtinyt syntyämään, enkä pysty sanomaan olisiko sitä tullut näiden lasten kohdalla. Useat muut pelissä käyneet ryhmät saattoivat villiintyä loppua kohden riehaantumiseen asti ja tarkastelin myös tätä kyseisen ryhmän kohdalla. Ryhmän koko

vaikuttaa kokemukseni mukaan riehaantumiseen ja havainnoimani ryhmä oli pieni kuuden lapsen ryhmä. Pelin jälkeen lapset (L1, L2 ja L5) päättivät aloittaa äänileikin tabletin avulla. Puolen tunnin näyttelytilassa olemisen jälkeen pelit ja leikit sekoittuivat eikä ketään tuntunut häiritsevän toisiinsa sekoittuvat toiminnot. Äänenvoimakkuus tilassa nousi. Lapset alkoivat myös rentoutua ja tutustuivat tilaan ja minuun päätellen mm. siitä, että he alkoivat käskyttää minua enemmän.

Muiden ihmisten matkiminen, jota esiintyi havainnoinnin aikana, voisi sopia hyvin myös leikkimisen teeman alle. Koen matkimisen liittyvän empatiaan ja sosiaalisiin suhteisiin ja esittelen sen siksi ei-materiaalisena toimijana. Matkiminen on osittain ei tietoisesti toteutunutta toimijuutta ja sitä syntyi sekä leikin että piirtämisen yhteydessä. Lapset toistivat toisten toimintaa, puhetta tai tekoja. Kun yksi lapsista (L2) sanoi ”nam, nam, nam” ja irrotti kuvitteellista pullaa kuvituksesta, muut (L1, L4 ja L5) alkoivat toimia samoin. Myös kuvitettua rahaa irrotettiin mökin seinästä hokemalla ”massii, massii, massii” johon toinen lapsi (L2) vastasi, että kuvituksen setelissä lukee kyllä ”mani”. Tämäkin esimerkki osoittaa myös lukutaidon merkityksen lasten toimijuudessa näyttelyssä. Tilanteessa toisen lapsen korjaaminen osoittaa *massia* hokeneelle lapselle (L4), että tämä olisi ollut väärässä käyttäessään *massi* -sanaa *manin* tilalla.

Piirtämisen aiheissa alkoi näkyä sama teema lähes jokaisen lapsen piirustuksessa, kaikki piirsivät omia perheenjäseniään. Lapset seurasivat jonkun toisen esimerkkiä ja näen, että tästä olisi voinut havaita lasten aiempia ja nykyisiä sosiaalisia suhteita perehtymällä pidempiaikaisella ja laajemmalla tutkimuksella aiheeseen. Yhden lapsen (L6) toimijuuden toteuttamiseen liittyi epäonnistunut mopoilun yritys. Lapsi (L6) oli menossa ajamaan potkumopoa ja nousikin yhtäkkiä ylös juuri kun oli istuutumassa mopon satulaan. Tämä lapsi siirtyi piirustuspöydälle ja menin kysymään miksi hän ei ajanutkaan mopolla. Hän kertoi, että hänen farkkunsu olivat liian tiukat. Selvisi, että äiti oli valinnut vaatteet ja lapsi väitti että häntä ei haittaa ettei voinutkaan mopoilla. Lasten vaatteiden vaikutuksesta lasten toimijuuteen löytyy myös Pajun väitöstutkimuksesta. Olen lisäksi huomannut, että joskus vanhemmat eivät halua lasten vaatteiden sotkeentuvan ja kieltävät siksi lapsia osallistumasta esimerkiksi maalaamiseen ja estävät tällä tavalla lapsen mahdollisuuden toimijuuteen.

Keskustelu pelin vuoroista ja oman vuoron odottaminen eivät kuulu mielestäni fyysisten toimijoiden joukkoon, vaikka ovat tiiviissä yhteydessä pelaamiseen. Yksittäinen keskustelun aihe, jota havainnoinnin aikana tapahtui määrällisesti eniten ja kaikkien lasten toimesta, oli mietintä

siitä kenen vuoro oli ja nopan numeroiden laskenta. Odottaminen ja toiminta, joka tapahtuu ennen oman toimijuuden toteuttamista, kuuluu siksi ei-materiaalisen teeman alle. Lapset lasivat jatkuvasti nopan silmälujuja ääneen, jonka jälkeen seurasi tiedustelu siitä kenen vuoro on. Pelaajia oli noppien kanssa pelilaudalla useampia kerrallaan pelaamassa samaa tai eri peliä. Ihan alussa kaikki lapset yrittivät jakaa joukkueita pelaamista varten, tämä ei kuitenkaan onnistunut. Uskon, että ainakin osa näistä esikouluikäisistä lapsista ei ollut tarpeeksi kypsiä pystyäkseen itsenäisesti jakautumaan joukkueisiin ja aloittamaan peliä, vaikka he sitä kuitenkin yrittivät.

Valkoisen pöydän ympärillä oli värikkäitä jakkaroita, joilla lapset istuivat. Tämän pöydän ympärillä lapset tekivät paljon erilaisia valintoja, joista he kertoivat osan ääneen ja osa tapahtui ilman sanallista selostamista. Lapsi (L1) kertoi minkä väriselle jakkoralle hän istui ja valitsi istumapaikkansa jakkaran värin mukaan. He kaikki valitsivat paperia, eri värejä ja puuvärejä ja tusseja. Ennen fyysistä liikkumista lapset näkivät tarjoumia, joita he pohtivat mielessään ja tekivät päätöksen, jonka jälkeen he toimivat. Väreistä puhuessa lapset saattoivat käyttää lapsille tyypillisiä sanoja kuten ”keltsu” jolla lapsi (L1) tarkoitti keltaista. Tämän sanaston tulkitsen lasten omaksi kulttuuriksi, joka on aikuisten kulttuurista ja aikuisten ja lasten yhteisestä kulttuurista erillistä.

Aineettomia toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä pohtiessani ajattelen myös ihmisten välisiä suhteita, aiempia tunteita, jotka vaikuttavat tilanteisiin, mutta eivät näy ulospäin. Samalla tavalla kuin puisen esineen voi jäljittää puun siemeneen asti ja siitäkin eteenpäin, voi ihmisten aiemmat tunteet vaikuttaa toimijuuteen tässä hetkessä. Ihmisen luonne vaikuttaa toimijuuteen, reipas ja äänekkääksi kuvailtu lapsi (L2) teki rohkeammin valintoja ja toimi tilassa hyvin aktiivisesti ja vaikutti muiden lasten ja aikuisten toimintaan. Ujo ja hiljainen lapsi (L6) vetäytyi ryhmästä, eikä oikein osannut päättää mitä tekisi.

Havainnointiaineiston perusteella lasten toimijuudesta kertovat myös ne asiat, jotka aikuiset olivat asettaneet esille, mutta joihin lapset eivät tarttuneet. Lapset piirsivät mitä halusivat, mutta eivät käyttäneet saksia tai liimaa, vaikka ne olivat pöydällä tarjolla. Tilassa oli muutamia viherkasveja, jotka eivät herättäneet lasten mielenkiintoa millään tavalla. Yhdellä ikkunalaudalla ollut vieraskirja jäi koskematta. Tarkasteltaessa käyttämättä jääneitä esineitä tulee ottaa huomioon vierailun kesto, lasten määrä ja ikä. Mikäli lapset olisivat jatkaneet vierailua, he olisivat voineet kiinnostua muista esineistä tai viereisistä tiloista myöhemmin. Tästä voi päätellä,

että lasten toimijuuteen tilassa vaikuttaa siellä vietetty aika. Aiemmin näyttelyssä vierailleet taaperoikäiset näyttelyvieraat ovat olleet kiinnostuneita kukkaruukuista ja niissä olevista viherkasveista. Kouluikäiset sekä aikuiset ovat olleet enemmän kiinnostuneita vieraskirjasta. Tulkitsen, että eri ikäiset näkevät erilaisia vaihtoehtoja ja tarttuvat eri tarjoumiin ja heillä on erilaisia tapoja toteuttaa toimijuutta.

Ohjevihkot olivat esillä näkyvällä paikalla noppien vieressä esitetelineessä, jonka vieressä koko ryhmä seiso i tilaan tullessa. Aikuiset ottivat esitetelineestä heti ohjevihkot, mutta lapset eivät. Yhdessä vaiheessa lapset (L2 ja L3) tarjosivat vihkoja aikuisille, mutta eivät lukeneet niitä itse. Lapset eivät muutenkaan juuri kyselleet pelin sääntöjä. Sekä pelin suunnitelleet, että ryhmän mukana olleet aikuiset pitivät ohjevihkon seuraamista keskeisenä Skidipelin toimintona, mutta lapset jättivät sen huomiotta.

Lapset eivät poistuneet tilasta eteiseen tai keittiöön, jotka olivat näyttelytilan vieressä, eivätkä kyselleet tilan ulkopuolelta tekemistä. Lapset eivät itse osoittaneet halukkuutta lähteä tilasta missään vaiheessa esimerkiksi kysymällä, koska he lähtisivät tai menemällä eteiseen. Olimme sopineet ryhmän aikuisten (A ja H) kanssa, että he voisivat olla niin kauan kuin haluaisivat ja lähteä kun aikuisista näyttää siltä, että on aika lähteä. Lopuksi opettaja (A) kysyi lapsilta, mitä heidän tulisi sanoa minulle lähtiessä ja lapsi (L4) sanoi, että täytyy ”pyytää kiitos”. Tämä oli lämminhenkinen tilanne, jossa kaikkia aikuisia hieman hymyilytti ja sitten mietimme, *pyydämekö vai sanomme* kiitos, kun olemme lähdössä.

Kuva 10 Skidipeli Hämeenlinna markkinointikuva lapsi lukee ohjetta / Kuva: Liina Harhala ARX

6 Johtopäätökset

Tehtävänäni oli tutkia, minkälaista lasten toimijuutta ilmenee näyttelyssä ja miten se vaikuttaa näyttelyvierailuun. Näyttelyvierailun aikana näyttelytilasta löytyi erilaisia toimijuuksia: ajallista, tilallista, sosiaalista ja materiaalista toimijuutta. Ajallinen toimijuus vahvistui mitä enemmän aikaa kului. Lasten äänenvoimakkuus nousi loppua kohden, joka kertoo rohkaistumisesta ja paikan haltuun ottamisesta. Tilalliseen toimijuuteen liittyy lasten liikkuminen ympäri tilaa, aluksi yhdessä ryhmässä ja loppua kohden ympäri tilaa yksin tai pienryhmissä toimien. Vuorovaikutuksellista toimijuutta liittyi myös lasten yhdessä tekemiseen, he toimivat vuorovaikutuksessa toistensa sekä aikuisten kanssa. Selvittäessäni, mitkä olivat lasten toimijuuden kohteet aikuisten esille asettamista tarjoumista, löytyi myös käyttämättä jääneitä tarjoumia. Peliohje, joka on aikuisten näkökulmasta yksi pelin tärkein osa, jäi lapsilta lähes huomiotta. Lapset eivät myöskään käyttäneet pöydällä olleita saksia tai liimaa vaan valitsivat pöydän tarjoumista puuvärikynät ja paperia.

Lapset pelasivat, leikkivät ja piirsivät. He tarttuivat aikuisten asettamiin tarjoumiin heittämällä noppaa, mopoilemalla potkumopoilla ja olivat mökeissä sateensuojassa. Lapset ottivat kontaktia toisiinsa ja aikuisiin. He käskyttivät, kysyivät ja ehdottivat. Keskustelumme käsittelivät taidenäyttelyitä, pelejä ja piirtämistä. Peli ja leikki, tilassa oleva materia ja ihmisten keskinäinen vuorovaikutus sekoittuivat kokonaisuudeksi, jota näyttelyvierailu edustaa. Lapset käyttivät niitä tarjolla olevia toimintoja, jotka olivat esillä, eivätkä valinneet täysin niiden ulkopuolelta mitään. Toimintojen sisällä oli lasten omaa soveltamista. Lapset keksivät sellaisia sääntöjä peliin, joita peliä suunnitellessa ei ollut ajateltu, kuten laattojen toiminnallistaminen. Tilassa olevilla pehmeillä raheilla syntyi leikkejä.

Materiaalinen toimijuus näyttelyssä käsittää kaikkiin esineisiin, fyysisiin tarjoumiin, kuten mopoihin tai piirustusvälineisiin liittyvät toiminnot ja niiden käyttäminen monipuolistui ja kasvoi ryhmän hajaantuessa tilassa vierailun loppua kohden. Lapset alkoivat tutkimaan itsenäisemmin tilassa, kun heidän toimijuutensa sai tilaa. Lapset käyttivät tilassa olevaa materiaa luovasti myös ei-materiaalisesti toimiessaan vierailulla. Pelilaudan päällä olevien pahvimökkien kuvituksista lähti lasten mielikuvituksessa irti esineitä, kuten pullia ja rahaa. Paikoille syntyi uusia nimiä kuten poliisilaitos ja haastattelussakin puhuttiin taiteesta lasten aloitteesta eikä keskiytytty pelkästään Skidipeliin.

Lapset ottivat toisistaan mallia ja seurasivat, mitä muut tekivät. Potkumopoja piti jonottaa välillä, ja kun yksi meni piirtämään, moni muu seurasi perässä. Lasten ollessa vierailulla ARXilla Skidipelissä huomasin lasten vapautumisen vierailun kuluessa. Toimijuus monipuolistui ja vaikutti tilassa tapahtuneeseen toimintaan. Tilan haltuun ottamisesta kertoo äänenvoimakkuuden nouseminen vierailun edetessä sekä rohkeampi liikkuminen tilassa. Lapset juoksentelivat ja ajelivat mopoilla ympäri tilaa pelilaatoilla ja invaluiskaa pitkin. Lapset siirtelivät pehmeitä raheja ja painivat niiden lomassa. Ajan antaminen lapsille ja heidän kuuntelemisensa näyttelyvierailulla toteutui.

Kun lapset saivat toimia tilassa ilman pelisääntöjä vapaasti leikkien keskellä valtavaa lautapeiliä, pelin ja vapaan toiminnan ristiriitaisuus tuntui häiritsevän enemmän aikuisia kuin lapsia. Lapset sopeutuivat tilanteeseen paremmin ja alkoivat toimia lapsille tyypillisellä tavalla leikkien ja käyttäen hyväksi tilassa olevia elementtejä. Sääntöjen perään lapset eivät juuri kyselleet, he kysyivät ainoastaan että ”Mitä tässä kuuluu tehdä?” kun tulivat jonkun pelilaatan päälle. Peleissä säännöt vähentävät mielikuvitusta leikeistä. Säännöt määrittelevät tilan ja

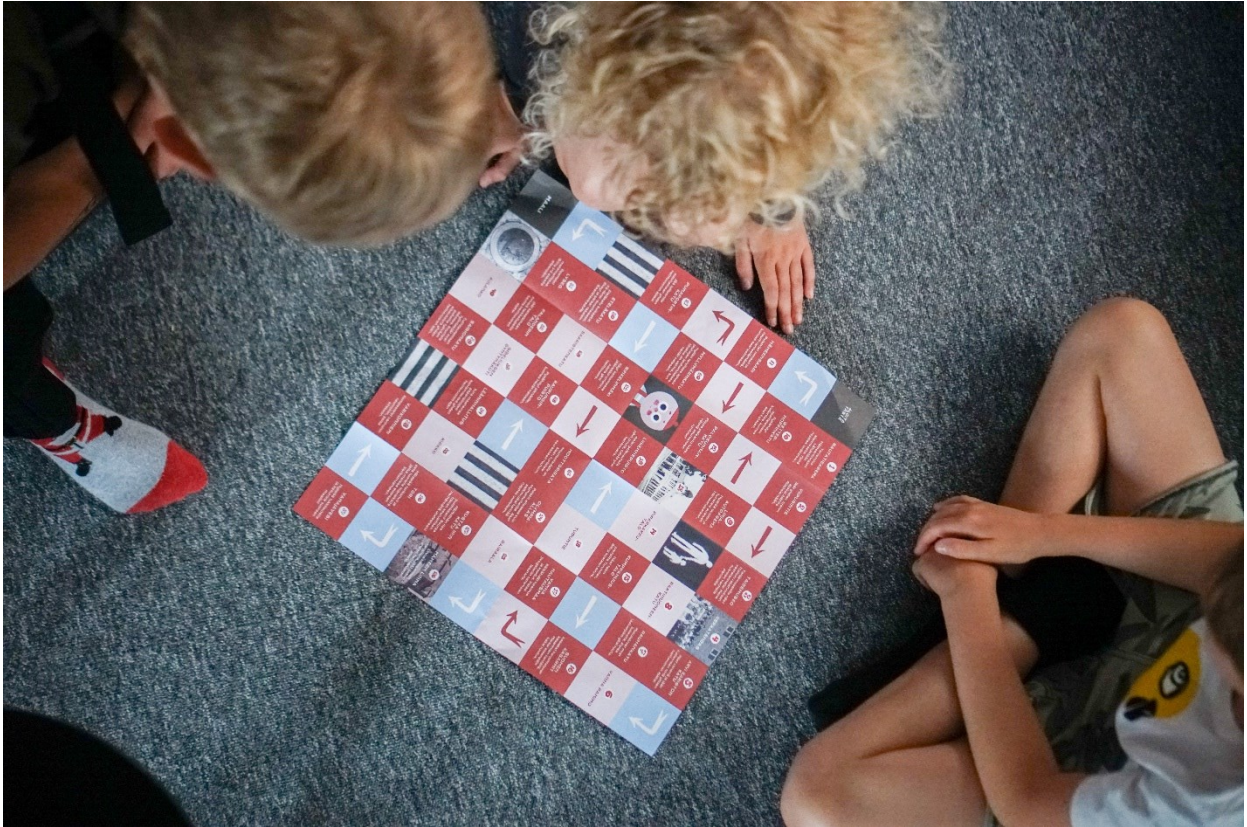
pelaajien toiminnan, esineiden käytön ja ajan yksiselitteisesti (Kalliala 1999, 48). Skidipelissä mahdollisimman täysimittaisen toimijuuden toteuttaminen vaatii suomen kielen lukutaitoa. Pelin pelaaminen vaatii, että pystyy lukemaan pelilaattoja, jotka kertovat missä kohtaa peliä on menossa ja lukemaan pelin ohjeista mitä laatan kohdalla kuuluu tehdä. Myös Hämeenlinnan kaupungin tunteminen on avuksi, että voisi ymmärtää miksi nämä paikat ovat pelissä mukana. Lukutaidottomien lasten toimijuus jäi pienemmälle lukutaitoa vaativien tarjoumien kohdalla.

Lapsille suunnattuja näyttelyitä lasten toimijuuden näkökulmasta on tutkittu hyvin vähän. Visuaalisten taiteiden ja opetuksen tutkimukseen perehtynyt Sinder tutki, miten kaksi lapsuuden historiasta kertovaa näyttelyä oli suunniteltu lasten näkökulmasta tarkasteltuna. Tutkimuksen näyttelyt eivät olleet pelkästään lapsille tarkoitettuja, mutta molemmat pyrkivät huomioimaan lapset. Paikka ei ollut alun perin lapsille tarkoitettu, jos sille täytyy tehdä jotakin että lapset voivat osallistua. Museoiden opetuksellinen osuus oli suunniteltu lapsille, Sinder pohtii tulisiko lasten aina oppia jotakin näyttelyssä käydessään (Sinder 2020, 167). Kaiken pedagogisointi voi saada lapset näyttämään keskeneräisiltä ja puutteellisilta. Näyttelyitä suunniteltaessa voisi painottaa toimijuuden näkökulmaa pedagogisten tavoitteiden rinnalla saadakseen aikaan lapsia kiehtovan taide-elämyksen. Skidipeliä suunniteltaessa olimme ajatelleet opettaa lapsille Hämeenlinnan historiaa samalla kun he pelaavat peliä opastuksilla. Huomasimme kuitenkin pian, että pelin lomassa tämä ei onnistuisi. Skidipelin opastuksilla toiminnallisuus voitti opetuksellisen osuuden. Peli eteni niin nopeasti, pelivuorojen pohtiminen ja nopan silmälukujen laskeminen vaati paljon huomiota ja historiatiedolle ei jäänyt aikaa. Lapset uppoutuivat peliin ja heillä oli hauskaa, näyttelyopastusten suunnittelijoista tuntui siltä, että historian opetus ei sopinut tilanteeseen. Ratkaisimme tämän lisäämällä näyttelyn infokansion yhteyteen historiatietoja, joita näyttelyn kävijät voivat halutessaan lukea kansiosta. Painetta näyttelyiden pedagogisointiin tuo opetussuunnitelmaan sidottu kulttuurikasvatussuunnitelma, näyttelyt houkuttelevat opettajia tuomaan ryhmänsä näyttelyyn, jos he voivat käyttää sitä opetuksen välineenä. Skidipeli antaa mahdollisuuden tutustua Hämeenlinnan historiaan lapsilähtöisesti ja pelaamisen jälkeen on mahdollista jatkaa aiheen käsittelyä koulussa tai päiväkodissa

Näyttelysuunnittelun ratkaisuja, joilla lapset voivat olla aktiivisempia toimijoina näyttelyssä esitettiin Sinderin tutkimuksessa. Taulut olivat matalammalla, teokset olivat sekalaisessa

järjestyksessä, kontekstilta ja tekniikoilta. (Sinder 2020, 167). ARXin ja muiden lastenkulttuurikeskusten näyttelyt on alun perin suunniteltu nimenomaan lapsille ja eroaa tältä osin Sinderin tutkimuksen kohteena olevien museoiden näyttelyistä. Teosten ripustuskorkeuksia ja muita näyttelysuunnitteluun liittyviä ratkaisuja on lastenkulttuurikeskuksissa mietitty lapsia ajatellen. Skidipelissä monen ikäisiä lapsia pyrittiin huomioimaan myös tuomalla tilaan potkumopoja pienimpiä kävijöitä ajatellen. Lasten näyttelytilaan liittyvä toimijuus on kytköksissä lapsilähtöiseen näyttelysuunnitteluun. Kun tilat on alun alkaen suunniteltu lapsille, niissä on enemmän mahdollisuuksia toimijuudelle kuin tiloissa, jotka on suunniteltu jollekin muulle kohderyhmälle. Skidipelin mökit ovat sopivan kokoisia lapselle, kun taas aikuinen joutuu kallistamaan päätään mahtuakseen seisomaan mökin sisällä.

Lasten opettaminen käyttäytymään tietyllä tavalla teosten äärellä on yleistä. ”Älä koske” on Sinderin mukaan yksi yleisimmistä museokäyttäytymisen opeista. Lapsi haluaa koskettaa teoksia, jos teos koskettaa häntä. Lapsen kehollisuus tulee esiin kaikessa lapsille ominaisessa tekemisessä, tämä sisältää myös taide-elämysten kokemisen. Lasten keho arvioi ja ymmärtää maailmaa. Taideteokset ja näyttelysuunnittelu nähdään tuotteiden sijaan toimijoina, jotka ovat yhteydessä ja kohtaamisessa lasten kanssa tuottaen elämyksiä. (Sinder 2020, 165–168.) Yhtenä Kulttuurikeskus ARXin näyttelytoiminnan tavoitteista on kasvattaa lapsista taide-elämysten kuluttajia ja opettaa heitä, miten museoissa tulee käyttäytyä. Tähän käyttäytymiseen lukeutuu myös koskemisen ja juoksemisen kieltäminen, riippuen kulttuurikeskuksessa esillä olevasta näyttelystä.

Kuva 11 Skidipeli Hämeenlinna markkinointikuva peliohje / Kuva: Liina Harhala ARX

Osa näyttelyistä jättää lapsille tilaa toteuttaa aktiivista toimijuutta ilman kieltämistä. Skidipelin toiminnallisuuden ja näyttelyvierailun opastuksen puutteen vuoksi kieltämistä oli hyvin vähän. Kieltämisen aiheita Skidipelissä ovat esimerkiksi pahvisten mökkien liian raju töniminen tai mopoilla toisten ihmisten päälle ajaminen. Toiminnallinen Skidipeli ja hauraita taideteoksia sisältävä näyttely voi tarjota hyvin erilaisia toimijuuden mahdollisuuksia ja toisaalta rajoituksia. Taiteen äärellä koettu toimijuus saattaa sisältää suuria vaikutuksia tai merkityksiä lapselle, vaikka toimijuuden toteutuminen voi näyttäytyä pienempänä ja sitä voi olla vaikeampi havaita kuin hyvin kehollisen Skidipelin äärellä.

Lasten näyttelykokemuksissa on mukana aikuisen ohjaamaa lasten omaa taiteellista työskentelyä tai taiteilijoiden tekemien teosten tarkastelua. Molemmista lapsi on vastaanottavassa roolissa oppijana tai vierailijana (Sinder 2020, 169). ARXin näyttelytoiminnalla on aikuislähtöisiä toiveita lapsen näyttelykokemukselle. Lapsille suunnatuissa näyttelyissä on nähtävissä myös nämä molemmat tavat olla näyttelyissä: taide- ja kulttuurikasvatusta sekä taiteilijoiden teoksiin tutustumista.

Birchin museotutkimus tuo esiin, kuinka lapsia ei haluta julkisiin tiloihin tai jos halutaan, heidän tulee olla tietynlaisia. Tutkimuksen mukaan aikuisten museokäynti on sosiaalista ja elämyksellistä ja lasten tulee oppia jotakin museokäynnillä (Birch 2018, 516–517). Tilan saavutettavuus otetaan huomioon ja tilan helppokäyttöisyys on osa suunnittelua silloin kun lapset ovat tunnustettuja tilan käyttäjiä. Lapsille suunnatuissa sisällöissä heidät eristetään usein eri huoneeseen ja lasten tapa kokea maailmaa kehollisesti kitketään kieltämällä koskeminen. Lasten kasvaessa, he toimivat passiivisesti eivätkä pysty kommunikoimaan teosten kanssa, kun heidän luontainen kommunikointitapansa on kielletty (Sinder 2020, 169). Lapsille suunnatut näyttelyt antavat lapsille tilaisuuden opetella kommunikoimaan teosten kanssa eri tavoilla jo hyvin nuoresta alkaen, eristämättä heitä leikkinurkkaan.

Lasten toimijuutta tilassa voi mahdollistaa ottamalla huomioon käden ja silmän korkeus ja pienille käsille suunnitellut kahvat ja kalusteet. Lasten toimijuuden mahdollisuuksia on nähtävissä lasten ottamissa valokuvissa ja valokuvaaminen on hyvä keino nähdä lasten silmien kautta. Näyttelyiden suunnitteluvaiheessa näyttelytilaa kyykyssä katsoen voi huomata jääkö jokin kohta näkemättä. Korkeuksien ja kokojen lisäksi lapset ovat kehollisia oppijoita. Nopea juoksu, itsenäinen vaeltelu, etsintä muiden kanssa ja yksin, rummutus ja museon tiloissa tanssiminen ovat lapsille luontaisia tapoja liikkua näyttelyissä. Jos vanhemmat antavat lasten olla museossa lapselle luontaisella tavalla, he saavat osakseen tuomitsevia mielipiteitä. (Birch 2018, 519). Kulttuurikeskus ARXissa on vaihtelevat tavat siitä, miten näyttelyissä voi käyttäytyä, riippuen näyttelyn teoksista. Skidipelissä noppien heittäminen ja laatalta toiselle hyppiminen ja juokseminen onnistui luontevasti. Näin kehollinen ja fyysinen toimijuuden toteuttaminen ei välttämättä olisi mahdollista jossakin toisessa näyttelyssä.

Paikka, jossa lapsuus toteutuu, ei välttämättä toimi lasten aktiivisen toimijuuden ilmentymänä. Tutkittaessa tilaa ja tavoiteltaessa tietoa, miten tila toimisi enemmän myös lasten toimijuuden ilmentymisenä, lasten aktiivinen ja herkkä kuunteleminen on edellytys tilan suunnittelussa. Ottamalla huomioon tilan suunnitteluvaiheessa, onko lapsella mahdollista tarttua siellä oleviin tarjouksiin ja sitä kautta toteuttaa toimijuuttaan, auttaa konkreettisesti havaitsemaan tilasuunnittelun lasten näkökulmasta. Lapsialoitteisesti tuotettu kulttuuritoiminta voi olla kauempana lasten aikuislähtöisestä tarpeiden arvioinnista ja lähempänä lasten toiveita. Monipuolisuus ja vaihtelu lapsille tarjotuissa sisällöissä mahdollistaa sekä lapsialoitteista lasten toiveiden toteuttamista että aikuisilta lapsiin kohdistuvien odotusten täyttämistä.

Saavutettavuus on tärkeä arvo monessa ympäristössä. Yleisen rakennuksen sekä nettisivujen tulee olla saavutettavia lain mukaan, mutta kenelle näyttelyt ovat saavutettavia? Valitsemalla teoksia joita voi koskettaa, asettamalla teoksia matalammalle tai lisäämällä työpajapisteitä pitkin näyttelyä lapset saavat mahdollisuuden osallistua näyttelyyn ilman ulkopuoliseksi jättämistä. Kuvaamani valinnat näyttelyiden suunnittelussa lisäävät näyttelyiden saavutettavuutta myös muille ja voivat olla avuksi liikuntarajoitteisille, kehitysvammaisille ja vanhuksille. Levähdystä varten asetettujen penkkien tapaan lapsi voisi pysähtyä hetkeksi ja sitten jatkaa teoksiin tutustumista. Osa kävijöistä kaipaa levähdystä ja osalla on tarve koskea. Mahdollisuudet tarttua tarjoumiin ja toteuttaa toimijuutta niiden avulla lisäävät näyttelyssä käyvien lasten osallisuutta ja vahvistavat toimijuutta.

Kritiikkinä lapsilähtöisiin tiloihin on esitetty huoli siitä, kuinka tilat muuttuvat lasten leikkipaikoiksi tai huvipuistoiksi. Huoli lasten toiseuttamisesta lapsilähtöisyydellä on aiheellinen, sillä lapset nähdään erilaisena kuin aikuiset. Kenenkään etuna ei kuitenkaan ole tilojen muuttuminen pelkästään lasten tiloiksi. Lapset suosivat tiloja, joita ei ole suunniteltu heitä varten. (Birch 2018, 520.) Tästä hyvä esimerkki on skeittipuistot. Skeittipuistot on suunniteltu toimintoa varten, ei ikäryhmää. Lapsilähtöisyyden vaarana on lasten ja aikuisten turha eriyttäminen. Kysymyksessä onkin se, kuinka kaukana aikuisten ja lasten kokemukset ovat toisistaan. Olen kuullut sanottavan, että kaikki ei voi sopia kaikille. Olen kuitenkin sitä mieltä, että taitavasti suunnittelemalla tilat ja toiminnot voivat sopia kaikille, kun ei keskitytä niin kovasti ryhmien eriyttämiseen vaan elämykseen tai toimintoon. Samaa mieltä kanssani on arkkitehti Birch, joka korostaa tunnelman merkitystä. Sen sijaan että keskityttäisiin katsojaan ja teokseen erikseen, tulisi pohtia tunnelmaa, voisimme keskittyä itse ilmiöön ja henkilön ja teoksen väliseen vuorovaikutukseen (Birch 2018, 522).

Lastenkulttuurin näkeminen alakulttuurina voi toiseuttaa ja aiheuttaa kasvatopsykologiasta tuttua ajattelua siitä, että lapsi ei ole valmis ihminen. Viestimällä toiminnan teemasta tai aiheesta ennemmin kuin ikärajoista, voidaan löytää tasapainoisempi jako lastenkulttuurin ja aikuisten kulttuurin välillä. Uskon että tätä jakoa kuitenkin jossain määrin tarvitaan lasten toimijuuden erityisyyden tunnustamiseksi. Erityisyyden korostaminen kuitenkin aiheuttaa vastakkainasettelua joidenkin tutkijoiden mukaan (Kalliala 1999, 32). Varsinkin pienimpien lasten kohdalla jo pelkästään tilojen turvallisuuteen liittyvät tekijät tekevät lapsista erityisen ryhmän. Lähtökohtana voisi olla aikuislähtöisen lastenkulttuurin tuottamisen eri vaiheissa lasten

toimijuuden mahdollisuuksien huomioiminen lasta aliarvioimatta ja erityisyyden tunnistaen, muttei korostaen. Varhaisessa lapsuudessa taidetyöskentely on multisensorista ja tutkivaa. Pienille lapsille järjestetyissä lastenkulttuurisällöissä voidaan ottaa huomioon tämä tutkiva ja koskettava lapsi esimerkiksi tarjoamalla lapselle esineitä tutkittavaksi. Myös näyttelyissä lapsi käsittää teokset elämänä, ei sen osana. Lapset haluavat koskettaa ja juosta, se on heille luontaista ja heille tulisi olla mahdollisuus kokea näyttelyissä myös itselle luontaisella tavalla. Skidipelissä sekä tilan että aikuisten luoma tilanteen rajoittamattomuus antoi lapsille mahdollisuuden myös yleensä sisätiloissa kielletylle juoksemiselle.

Lapset eivät erottele teoksia tilan rakenteista. Lasten kokiessa näyttelyä ARXilla, he ottivat mukaan kaiteet ja invaluisikat erittelemättä, mitkä osat olivat näyttelyä ja mitkä tilaan kuuluvaa suunnittelua. Lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastataan asettamalla esille inklusiivisia, inspiroivia näyttelyitä, multisensorisia materiaaleja niiden tueksi ja teoksia, joita lapset voivat koskettaa. Aikuiset voivat mahdollistaa tilanteet, joissa lapset voivat kokeilla ja erehtyä, rohkaisevassa ja tukevassa ilmapiirissä. (Sinder 2020, 172). Tätä lastenkulttuurikeskukset pyrkivät näyttelyissään tuomaan esille, sen voi huomata Skidipelin toiminnallisuudesta, jota tutkittavan ryhmän aikuinen erikseen kiitti kyselyssä.

Lapsilähtöinen vuorovaikutus on avainasemassa lasten toimijuutta tukiessa aikuisten suunnittelemassa lastenkulttuurissa. Aikuisen aloitteesta tapahtuva vuorovaikutus on näyttelytilassa tavallista lasten ollessa lyhyellä vierailulla. Näyttelytilan oppaan roolissa on tiettyjä odotuksia toiminnan johtamiselle ja tämän tiedostamalla opas voi mahdollistaa lasten toimijuutta tukevan näyttelyvierailun. Sanallistamalla vierailun aluksi näyttelyvierailun kulun, oman roolinsa ja lasten toimijuuden mahdollisuudet lapsille sekä heidän ryhmänsä aikuisille, kaikki saavat mahdollisuuden toteuttaa toimijuuttaan näyttelyyn sopivalla tavalla.

6.1 Pohdinta

Tutkielman tulosten hyödyntäminen on mahdollista lapsille suunnattujen näyttelyiden tai tilojen suunnittelussa. Lapsille suunnattuja tiloja ja näyttelyitä on mahdollista kehittää lasten toimijuutta vahvistavaan suuntaan. Aikuislähtöisen ja lapsilähtöisen tai -aloitteisen toiminnan tasapaino on toiminnan tavoitteista riippuvaista. Lapsen toimijuus ei vähennä aikuisen

asemaa lapsen toimijuuden mahdollistajana. Lapsilähtöisesti suunniteltu tila antaa lapsille mahdollisuuden aikuisen ajattelemaan toimijuuteen unohtaen joskus lapsen oman aktiivisuuden. Näyttelyopastuksen rakenne aikuisen ammattilaisen suunnittelemana voi näyttäytyä käytännössä aivan erilaisena, kun lapset tuovat näyttelyyn oman toimintansa. Aikuisen ohjauksen puute näyttelyssä voi toisaalta olla este lapsen toimijuudelle. Vaihtoehdot ja tilan säännöt eivät ole selvillä ilman niistä kertomista ja lapsi ei tunne kaikkia toimijuuden mahdollisuuksia. Aikuisen tulee olla valmis ottamaan lapsen toimijuus vastaan ja muokkaamaan omaa toimintaansa tarvittaessa. Antamalla lapselle tilaa ja aikaa aikuisten suunnittelemassa sisällössä mahdollistetaan lapsialoitteista toimintaa, joka taas antaa mahdollisuuden lapsen aktiiviselle toimijuudelle. Näyttelystä ja toiminnan tavoitteista riippuen lapselle mahdollistetaan erilaista toimijuutta. Toiminnan tavoitteet taas riippuvat siitä tuleeko lapsi päiväkotitai koulupäivän aikana opastetulle kierrokselle vai tutustuuko hän näyttelyyn vapaa-ajallaan itsenäisemmin.

Yhteiskunta odottaa lapsilta omatoimisuutta ja itsenäistä ajattelua. Kuitenkin olosuhteet, jotka olemme lapsille järjestäneet, riitelevät sen kanssa mitä lapsilta odotetaan (Alanen 2009, 11). Esikouluikäiset lapset ovat kouluiän kynnyksellä ja tuossa isouden ja pienuuden rajalla vaatimukset kasvavat. Koulujen, päiväkotien ja muiden lasten paikkojen aikuiskeskeisyys, sekä tilojen että toiminnan suunnittelussa, jättävät lapset helposti toimijoina ulkopuolelle. Näin toimimalla lasten oma ajattelu jää pienemmälle ja lapset nähdään lähinnä aikuisten kasvatuksen kohteena ja keskeneräisinä. Lasten omatoimisuuden vaatiminen ja heille valmiiksi tarjotut tilat ovat ristiriidassa. Lapsille suunnatut näyttelyt tuovat taiteenkokemisen lähelle lapsia ja kannatan sitä, että aikuiset antavat lapsille tarpeeksi tilaa ja mahdollistavat taidekokemusten syntymisen.

Mietittäessä keinoja, miten lasten toimijuutta ja osallisuutta voisi kehittää näyttelyiden suunnittelussa, näen lapsialoitteisen toiminnan yhtenä ratkaisuna. Lapsialoitteisen toiminnan lisääminen ja lapsilähtöisyyden vahvistaminen näyttelyiden suunnittelutyössä saa tiloihin lapsuuden kosketuksen ja toiminta ei ole täysin aikuislähtöisesti lapsille tarjottu. Osallistamalla lapset ja kaikki palvelun käyttäjät mukaan suunnitteluun keskittyen tunnelmaan voidaan saada aikaan uusia oivalluksia. Olen valmis ottamaan vastaan haasteen ”kaikki voi sopia kaikille” -ajattelusta. Sekä aikuiset että lapset voivat nauttia samoista näyttelyistä niiden tunnelmallisuuden tai teeman kautta. Visualisoimalla työn alla olevan tilan tunnelmaa työpajoissa

yhdessä tilan suunnittelijan ja näyttelyvieraiden kanssa lopputuloksena voi syntyä tila, johon kaikki ovat tyytyväisiä ja tervetulleita ilman paineita oppimiseen seinällä olevista teksteistä tai oppimateriaaleista tai ajatellen tilan olevan lapsellinen.

Voimme aikuisina olla herkinä lapsen toiminnan seuraamiselle ja valmiita muuttamaan omia suunnitelmia huomattessamme niiden toimimattomuuden tai puutteellisuuden. On aikuisen vastuulla huomata lapsen pienetkin osoitukset toimijuudesta ja lasten tarjoumiin tarttumisen esteistä. Lapsille suunniteltu näyttelytila, josta lapset eivät pidä ja jossa lapset eivät voi toimia, ei palvele ketään. Lapsen toiminta on arvokkain asia, jota lapsille suunnatuissa tiloissa voi olla. Positiivisesti lapsiin suhtautuminen tasavertaisina ihmisinä ja tilojen saavutettavuutta ajatellessa tuntuu olevan kasvussa. Lasten osallisuus ja toimijuus tulevat jatkossa ohjaamaan lapsiin suhtautumista aiempaa enemmän. Lastenkulttuurin laatukäsikirjaa ollaan päivittämässä, edellinen on julkaistu vuonna 2016. Uudistetussa versiossa ohjeet laadukkaan lastenkulttuurin tuottamiseen päivitetään ja odotan näkeväni siellä lasten toimijuuden korostamista. Laatukäsikirja takaa osaltaan sen, että lastenkulttuuritoimijoiden toiminta on nykyaikaisen tiedon valossa parasta lapsille.

Lapsuudentutkimus on ollut opintojeni alusta asti omalta tuntunut suuntaus ja toivon tämän tutkielman vahvistavan lastenkulttuurikentän osaamista lapsille suunnattujen näyttelyiden ja tilojen suunnittelussa. Havainnoimani lapset tekivät minulle valtavan palveluksen suostumalla havainnointiin ja haastatteluun. Lasten kunnioittaminen tutkielman jokaisessa vaiheessa voi jäädä kesken, kun tutkimusraportti on valmis ja kirjoitettu tieteellisellä kielellä. Haluan esitellä tulokset tutkielmaan osallistuneille lapsille ymmärrettävässä muodossa ja kirjoitin lapsille oman tiivistelmän, joka löytyy tutkielman liitteistä. Lapsilla on oikeus taiteen ja kulttuurin lisäksi myös tieteeseen aktiivisina toimijoina.

LÄHTEET

Aineisto koostuu litteroiduista havainnoinnista ja haastattelusta sekä kahdesta kyselyvastauksesta. Aineisto on litteroitu ääninauhasta, jonka kesto on 1 h 4 min 15 s. Äänitys toteutettiin näyttelyvierailun aikana 6.9.2021 klo 10.47 alkaen. Litteraation pituus on 48 sivua ja kaksi sivua kyselyn vastauksia. Paikalla oli tutkielman tekijä, kuusi lasta ja kaksi päiväkodin aikuista, joista opettaja on ääninauhalla aktiivisempi. Litteroidussa aineistossa äänet on yksilöity seuraavilla merkinnöillä:

Lapset: L1, L2, L3, L4, L5, L6, opettaja: A, lastenhoitaja: H, tutkielman tekijä: T
Lisäksi litterointiin on merkitty *kursiivilla* teot ja muut nauhalla kuuluvat äänet ja ()-merkkien väliin tarkennuksia tilanteesta.
Aineisto on tutkielman tekijän hallussa.

Alanen L. & Karila K. toim. 2009 *Lapsuus, lapsuuden instituutiot Ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari M. 2003. *Kuka lasta kasvattaa?*. Helsinki: Gaudeamus.

Alasuutari M. 2010. *Suunniteltu lapsuus: keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoitossa*. Tampere: Vastapaino.

Anttila A. & Rensujeff K. 2009. *Taiteen taskurahat – lastenkulttuuri käsite, linjaukset ja edistäminen*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Birch J. 2018. *Museum spaces and experiences for children – ambiguity and uncertainty in defining the space, the child and the experience*, *Children's Geographies*, 16:5, 516–528, DOI: 10.1080/14733285.2018.1447088

Gibson J. 1979. "The Theory of Affordances". Teoksessa *The People, Place and Space Reader*. Toim. Giesecking J, Mangold W. London: Routledge.

Helsus - Kestävyystieteen instituutti. 2021. Mitä kestävyystiede on? Päivitetty 20.4.2021, <https://www2.helsinki.fi/fi/helsus-kestavyystieteen-instituutti/tutkimus/mita-kestavyystiede-on>.

Hirsjärvi S. & Hurme H. 2017. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Holloway S.L. & Valentine G. toim. 2000. *Children's Geographies: Playing, Living, Learning*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203017524>

Hämeenaho P. & Koskinen-Koivisto E. toim. 2018. *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry.

Isola A-M, Kaartinen H, Leemann L, Lääperi R, Schneider T, Valtari S, Keto-Tokoi A. 2017. ”Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa”. *Työpaperi 33/2017*. THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

Jantunen T, Lautela R. 2009. *Kuningasvuosi: Leikin kulta-aika*. Helsinki: Tammi.

Kalliala M, 1999. *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä: Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. Helsinki: Gaudeamus

Kallio K. 2006. *Mikä ihmeen lapsuuden maantiede? Introspektinen katsaus monitieteiseen tutkijuuteen*. Tampere: Aluetieteen verkkojulkaisut 5/2006

Karimäki R. 2005. ”Kuvitellut ja todelliset leikkipaikat.” Teoksessa *Leikkikentiltä: Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Toimittanut Saarikoski H. 106–129. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura SKS.

Karlsson L, Karimäki R, toim. 2011. *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Suomen kasvatustieteellinen seura.

Karlsson L, Puroila A-M, Estola E, toim. 2015. *Välkkeitä, valoja ja varjoja: Kertomuksia lasten hyvinvoinnista*. Oulu: N-y-t-Nyt Oy.

Keskustelu 21.5.2021 Tarja Pääjoen kanssa.

Kirchhoff M. 2009. ”Material Agency: a Theoretical Framework for Ascribing Agency to Material Culture” *Techné: Research in Philosophy and Technology* 13 (3):206–220
[techne200913323](https://doi.org/10.1007/s11259-009-1332-3)

Kulttuurikeskus ARXin internetsivut. Viitattu 28.6.2021. <https://www.kulttuurikeskus-arx.fi/kutsuva-kulttuurikeskus/galleria-arx/>.

Kyttä M. 2003. "Children in Outdoor Contexts – Affordances and Independent Mobility in the Assessments of Environmental Child Friendliness." PhD Diss., Helsinki University of Technology.

Kyttä M, Broberg A Kahila M. 2009. "Lasten liikkumista ja terveyttä edistävä urbaani ympäristö." *Yhdyskuntasuunnittelu*. 47 nro. 2: 6–25

Laaksoharju T. 2020. "A Children's Garden: Connectedness to Place Through Affordances." Väitöskirja, Helsingin Yliopisto.

Latour B. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press. ProQuest Ebook Central.

Lehtinen A-R. 2000. *Lasten kesken - lapset toimijoina päiväkodissa*. Jyväskylä: SoPhi.

Paalumäki A & Vähämäki M. 2020. "Havainnointi organisaatiotutkimuksessa" Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toim. Puusa A & Juuti P. Helsinki: Gaudeamus.

Paju E. 2013. *Lasten arjen ainekset: Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Palmu T. 2007. "Kokemuksia ja tulkintoja kouluetnografiasta." Teoksessa *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*, toim. Syrjänen E, Eronen A ja Värri V-M, 159–174. Tampere: Tampere University Press.

Puusa A. 2020. "Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin". Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen menetelmät ja näkökulmat*, toim. Puusa A ja Juuti P, 141–152. Helsinki: Gaudeamus.

Pääjoki T. 2020. "Lasten taiteellinen toimijuus." Teoksessa *Varhaiskasvatuksen käsikirja*, toimittanut Hujala E ja Turja L, 109–120. Jyväskylä: PS-kustannus.

Raittila R. 2008. *Retkellä: lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rantala T. 2006. "Etnografisen tutkimuksen perusteet." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*, toimittanut Metsämuuronen J, 215–283. Helsinki: International Methelp.

Rantala T. 2007. ”Kokemuksen etnografia – avain koulun arjen tunteisiin.” Teoksessa *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*, toim. Syrjänen E, Eronen A ja Värri V-M, 126–158. Tampere: Tampere University Press.

Ravelli L, McMurtrie R. 2016. *Multimodality in the Built Environment: Spatial Discourse Analysis*. Routledge Studies in Multimodality. New York: Routledge. <https://search-ebshost-com.ezproxy.jyu.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1100823&site=ehost-live>.

Setälä P, Tiainen- Niemistö M, Vesikansa S. 2016. *Lastenkulttuurin laatukäsikirja*. 2016. Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto. <https://lastenkulttuuri.fi/wp-content/uploads/2016/01/200x235-Laatuksikirja-netti-pdf.pdf>

Sinder A. 2020. ” ‘(Do not) touch’. ‘(Do not) run’. – On bodies’ plasticities. Curation and exhibition design with/for children in art museums”. Teoksessa *Exploring Materiality in Childhood Body, Relations and Space*, toim. Alasuutari M, Mustola M, Rutanen N, 164–178. London: Routledge.

Stolp M. 2011. *Taidetta, vastustusta, leikkiä ja työtä? Lasten toimijuus 6-vuotiaiden teatteriprojektissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tieteen termipankki. 2016. Viitattu 12.3.2022 <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:tarjouma>.

Tiuraniemi J. 2002. ”Reflektiivisyys asiantuntijan työssä”. Teoksessa *Taitavan toiminnan psykologia*. Toim. Niemi P. & Keskinen E, 165–195. Turku: Turun yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja.

Tuomi J & Sarajärvi A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Turja L. 2020. ”Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa.” Teoksessa *Varhaiskasvatuksen käsikirja*, toimittanut Hujala E ja Turja L, 38–55. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2009. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: TENK. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>

Valli R, toim. 2018. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilka H. 2015. *Tutki ja kehitä*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virolainen J. 2015. Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Cuporen verkkojulkaisuja 26. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/jutta-virolainen-kulttuuriosallistumisen-muuttuvat-merkitykset>

YK:n Yleissopimus lasten oikeuksista. Viitattu 18.9.2021. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Liite 1 Kirje luettavaksi lapsille ennen tutkimusta

Moi!

Mun nimi on Sarina ja oon töissä Kulttuurikeskus ARXissa. ARXin töiden lisäksi opiskelen yliopistossa. Tiedätkö mikä on yliopisto? Se on korkeakoulu ja teen sinne koulutehtävänä tutkimusta. Tarvitsen tutkimiseen teidän apua ja toivon että voisitte auttaa minua.

Te pääsette vierailulle tänne ARXin näyttelyyn, jonka nimi on Skidipeli Hämeenlinna. Mä kyselen samalla mitä te tykkäätte näyttelystä ja leikin teidän kanssa. Äänitän samalla meidän leikit kännykällä, että muistan myöhemmin mitä me leikittiin. Teidän vierailun jälkeen kirjoitan ylös mitä me tehtiin ja palautan kirjoituksen sinne yliopistoon.

Sopiiko? Nähdään sitten ARXilla!

Liite 2 Haastattelurunko

Kysymyksiä lapsille:

Pidittekö näyttelystä?

Miksi?

Mistä pidätte näyttelyssä?

Miksi?

Mitä täällä saa tehdä

Miksi?

Mitä täällä ei saa tehdä?

Miksi?

Mitä haluaisitte tehdä täällä?

Miksi?

Mikä oli suosikkipaikka?

Miksi?

Mitä muuta mielenkiintoista löysitte?

Miksi?

Mitä muuta haluatte kertoa minulle?

Liite 3 Kysely aikuisille

Kuinka kauan olet toiminut näiden lasten kanssa?

Mitä itse pidit näyttelystä?

Mitä huomioita teit lapsista näyttelyssä?

Poikkesiko lasten käyttäytyminen päiväkotiarjesta?

Mitä haluaisit vielä kertoa? Pienetkin huomiot kannattaa kirjata ylös.

Liite 4 Tutkielman tiivistelmä lapsille selkeällä yleiskielellä

Tutkin lasten toimijuutta eli sitä, miten lapset toimivat Kulttuurikeskus ARXin näyttelyssä nimeltä Skidipeli Hämeenlinna ja kirjoitin siitä yliopistoon lopputyön, jota kutsutaan maisterintutkielmaksi. Tein maisterintutkielman Skidipelissä vierailevien lasten toimintaa havainnoimalla, eli katsoin mitä lapset näyttelyssä tekivät. Lisäksi haastattelin lapsia näyttelyvierailun aikana ja ryhmän aikuiset saivat täyttää paperisen kyselylomakkeen.

Erityisesti minua kiinnosti miten lapset toimivat aikuisten tekemässä näyttelyssä. Halusin tietää, olivatko aikuisten mielestä lapsille sopivat näyttelyesineet lasten omasta mielestä kiinnostavia.

Tässä tutkielmassa puhutaan paljon toimijuudesta ja tarjoumista, eli siitä mitä vaihtoehtoja on ja mitä niiden vaihtoehtojen kanssa tekee. Toimijuus tarkoittaa sitä, että ihminen voi itse valita miten toimii, eivätkä muut päättää hänen puolestaan. Tarjouma tarkoittaa niitä asioita mitä ihmiselle on asetettu tarjolle tai esille. Skidipelissä esillä olleita tarjoumia olivat esimerkiksi suuret nopat, potkumopot ja piirustusvälineet.

Kun olin nähnyt miten lapset toimivat Skidipelissä, kirjoitin ylös kaikki toimintaan liittyvät asiat. Kirjoitin ylös mitä lapset tekivät, miten he leikkivät, kysyivätkö he aikuisilta apua vai toimivatko lapset itse ilman aikuisia. Sitten mietin, olivatko lapset käyttäneet niitä esineitä, joita aikuiset olivat laittaneet näyttelytilaan.

Huomasin, että lapset tekivät näyttelyssä aika paljon mitä itse halusivat. Joskus lapset tarvitsivat myös aikuisen apua ja kysyivät esimerkiksi lupaa tehdä jotakin. Näitä huomaamiani asioita sanotaan tutkimuksen tuloksiksi. Näitä tuloksia voi käyttää, kun lapsille suunnitellaan uusia näyttelyitä tai tiloja.